

18e JAARGANG No. 2 1 AUGUSTUS 1973 — *f* 1,50

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto Rogier J. Boon)

BIJ DE VOORPLAAT

Bij een bui

We hebben op het omslag van Tong Tong nog nooit zo'n echte zware tropische regenbui gehad, maar het geluk wilde dat Rogier op doorreis naar Jakarta op Singapore door zo'n bui overvallen werd, speciaal voor Tong Tong blijkbaar. Naar zo'n ontzaglijke tropenbui hebben ware Indischgasten zelfs in het regenrijke Holland toch nog altijd echt kunnen verlangen. Zo'n stormloze, ja windloze bui, waar het water loodrecht en loodzwaar en zonder einde uit de lucht komt vallen.
Zo'n bui, die je vóór alles hóórt, want op alles wat zink en plaatijzer en blik is, dreunt het hemelwater neer als water uit een sluis. En zo ver het oog rijkt en voor je gevoel eindeloos lang. Want zo'n bui legt alle verkeer lam, deels omdat in een wip alle afvoergoten vol lopen en de straten overstromen, deels ook omdat geen regenjas en geen perkamenten chinese pajoeng je beschermen kan tegen het van alle kanten opspattende water, zodat je in hemelsnaam óók maar ergens schuilt tot de bui over is. Dus ligt de hele wereld stil! Als je dan in gedachten verdiept in die bui uitkijkt, half verdoofd door het geraas, min of meer beduusd door de ongewoonheid van die natte, koele sfeer na vaak maandenlang van droogte en hitte, enigszins verzadigd ook door de zware lucht van natte aarde en van de geuren der opfleurende bomen en planten, dan kan je soms op een heel merkwaardige manier héél erg verliefd worden op dit wonderlijke, **openbarende** land. Met zijn zwaar wiegende reuzenbladeren van tales en van pisang luisterend naar het vóórwereldse geraas van de regen, als de oren van wijze mastodonten uit een tijd toen Indonesië nog lag in de oernevels van de dageraad van het Leven op Aarde.

T.R.

"PRACHTIG GEWOON!"

Sinds een jaar ben ik op Tong-Tong geabonneerd en ik moet U zeggen, dat elk nummer door mijn vrouw en mij gretig wordt gelezen.
Wij vinden het een lief, gezellig familieblad.
Het (huidige) Indonesië is een groot land en wij, die er geboren en getogen zijn geweest, hebben er eigenlijk maar een klein beetje van gezien, hoofdzakelijk de omstreken van de eigen woonplaats.
En nu staan in Tong Tong verhalen en beschrijvingen van gebieden, streken, landschappen, enz., waar wij nooit geweest zijn. Prachtig gewoon!
Mijn vrouw heeft met haar kennissen en vriendinnen over Uw blad verteld en kwam thuis met een adres voor een abonnement: (volgt naam en adres van nieuwe abonnee.)
Met vriendelijke groeten, verblijvend,

P. Andriessen

*

Ja, pas door Tong Tong gaat voor vele Indischgasten het land van herkomst in al zijn wijdheid en rijkheid open. En inderdaad biedt dat land een onmeetbare variatie van natuurlijke, folkloristische, filosofische en culturele schatten, die ons hele leven kunnen vullen met boeiende en leerrijke leesstof. Pas dan realiseren wij ons ook dat al deze rijkdom voorbij gegaan móet zijn aan mensen met een beperkte geest en een beperkt karakter. Anders is onmogelijk te verklaren hoe zo velen "met Indonesië hebben afgedaan als voorbij en als onontwikkeld". O, o, die veelgeprezen assimilatie heeft veel op zijn geweten! ....

T.R.

B.B. OF BINNENLANDS BESTUUR VAN NED.-INDIË

Van verschillende kanten werden wij erop geattendeerd dat in het artikel "De geschiedenis van de gouden pet" van de hand van Dr. H. J. de Graaf (T.T. no. 24) wat betreft de aanduiding van de afkorting "B.B." een vergissing is geslopen. Vanzelfsprekend weten wij allen wat "B.B." betekent! Wij laten hierover de Heer L. C. Heyting aan het woord. - Red.

*

Als oud-B.B.er, tevens een der oudste abonnees van Tong Tong, zij het mij vergund een kleine verbetering aan te brengen in de eerste regel van het interessante artikel "De geschiedenis van de gouden pet". B.B. betekent niet Burgerlijk Bestuur, maar van ouds **Binnenlands** Bestuur.

Ten bewijze hiervan verwijs ik o.a. naar het Reisdagboek van M. B. van der Jagt, getiteld "Bali-Reis" (1921), dat hij privé uitgaf in Den Haag in 1937 en in dat jaar aan zijn vrienden schonk. Op de eerste bladzijde noemt hij zijn toenmalige drievoudige functie op: A.R. lid van de Volksraad en vertegenwoordiger van de Vereniging van Ambtenaren bij het Binnenlandsch Bestuur.

Laat ik eindigen met een posthume hulde te brengen aan ons oud-erelid Max B. van der Jagt en met collegiale groeten aan de nog levende oud-B.B.-ers, tevens T.T. abonnees door een oud-B.B.-er,

L. C. Heyting Th. zn.

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 18e JAARG. No. 2
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: Lilian Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: Tjalie Robinson, Lilian Ducelle, Ch. J. A. Manders, J. H. Ritman, G. H. Bartman.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,50. Abt Nederl.: kwart. *f* 8,50, halfj. *f* 17,—; jaar *f* 34,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,— **Buiten Europa:** jaar *f* 42,—.
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië, Singapore en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

BETJIK KETITIK

Deze brief schrijf ik je, omdat ik van de N.V. Boekhandel Antiquariaat en Uitgeverij C. P. J. van der Peet, Nwe Spiegelstr. 33-35 te Amsterdam, een Catalogus heb ontvangen, waarin oude jaargangen van T.T. te koop worden aangeboden voor de prijs van *f* 95,- p. jaargang.

Ik weet niet of het bovenvermelde je reeds bekend is, maar toen ik het las kreeg ik een schok van blijheid, omdat dit geesteskind van jou door ervaren boekenkenners naar waarde wordt geschat en prijkt naast andere wetenschappelijke boeken en tijdschriften. Hierbij denk ik aan het Javaanse spreekwoord: "Olo Olo kentoro; betjik ketitik" = Wat rot is zal blijken en wat goed is komt te voorschijn.

W. F. W. Schardijn

1. De catalogus heb ik niet gelezen, maar de heer van der Peet kennen wij al zeer lang en zéér tot ons genoegen. Hij heeft ons menig buitenkansje toegespeeld voor onze eigen verkoop van oude boeken, en op onze beurt sturen wij hem ook telkens wat toe als we kunnen. Van der Peet kent Indonesië ook uit eigen ervaring en houdt nog steeds erg veel van dit land, ook al heeft hij er de krijgsgevangenschap doorgemaakt. Hij is een man met een hoofd **en een hart.** We wensen hem voortdurend toe: selamat djalan, Noo! Als V. d. Peet de prijs van oude T.T.'s vaststelt op *f* 95,— per jaargang, dan kunt U die taxering rustig geloven. Hij weet als oude antiquair wat geschriften waard zijn en hoeveel ze alsnog kunnen stijgen in prijs. Dat oude jaargangen bij Tong Tong zelf zo goedkoop zijn, komt a. omdat wij geen zakenmensen zijn, b. omdat we het niet over ons hart verkrijgen veel geld te vragen aan mensen die ons blad graag willen kopen (en onze "adiks" zijn).

Maar één ding weten wij zeker (en hebben wij meer dan eens in Tong Tong gezegd): dit blad zal steeds meer stijgen in prijs, méér dan honderd andere Indische publicaties die nu nog erg zwaar opgehemeid en hooggeprijsd zijn. Betjik ketitik......!

2. Ook van onze sobat keras Hamar in Florida kregen wij dit spreekwoord toegestuurd - en trouwens wel vaker van andere lezers. Het is een MOOI EN LEERRIJK spreekwoord: oordeel niet te vlug over Uw medemens en zeker niet naar ijverige getuigenissen. Ontwikkel **eigen** mensenkennis. **Laat de Tijd mee helpen Uw oordeel te vormen,** want wat waarlijk goed is, zal zeker blijken (betjik-ketitik), en ook zal wat slecht is zeker aan het licht komen (Olo kentoro).

Waarom zoveel lezers ons dit oude Javaanse spreekwoord toesturen? Omdat er erg veel praatjes rondgaan over Tong Tong, waarvan men werkelijk niet weet wat waar is of niet. Maar kalme, zelfverzekerde mensen denken: wacht rustig af; langzaam wordt alles duidelijk. Of: als U goed handelt (dit tot de redactie van Tong Tong), redetwist niet met anderen, maar ga rustig verder, poekoel teroes!

Dat doen wij.

Redactie

MODERNE SLAVEN

Vele suggesties uit de lezerskring om administratieve of publiciteits accomodaties of ideeën (Waarom doet U niet zoals......, volgt de naam van een blad) zijn helaas niet "overneembaar" door een zo klein blad als Tong Tong. U weet niet half hoe simpele, tijd- en arbeidsbesparende vermenigvuldigingsmethoden al sinds lang worden uitgevoerd door ingewikkelde, zeer dure machines, die alleen heel grote drukbedrijven kunnen kopen. Hoe simpele administratieve mutaties dankzij computers worden uitgevoerd die honderdduizenden guldens kosten. En die enorm veel werk doen, waarvoor wij mensen zouden moeten tewerkstellen, die wij niet eens betalen kunnen!

Maar weet U, dit beeld is veel algemener dan U denkt en heeft schrikbarende opruiming gehouden onder zelfstandige ondernemertjes...... en tegelijkertijd ons méér en méér slaaf gemaakt van de grote industriëelen en handelmaatschappijen. We weten het niet, maar we zijn sinds een eeuw hulpelozer en zelfs hulpbehoeftiger geworden dan ooit tevoren. Na loonslaven zijn we automatiseringsslaven geworden. En nogmaals: wij weten het niet.

KLEINE QUIZ

Weet U het (nog)?

De vorige keer alle vragen goed? Heeft U ze soms met anderen doorgenomen? Des te beter, want dit lijkt ons nuttiger stof tot gesprek dan zo maar wat kletsen. Dit keer gaat het over dieren en eterijen, nee, geen recepten. We hebben zo'n idee, dat dit keer meer rode herinneringslampjes gaan branden.

Quiz over dieren en eterijen

1. Welk zoogdier gebruikt overdag bomen als slaapplaats?
2. Welk dier droeg de Nederlandse naam: mierenleeuw?
3. Welke hagedis legt twee eitjes tegelijk?
4. Welk dier is giftig: een duizendpoot of een miljoenpoot?
5. Welk dier leeft van bladeren van de moerbeiboom?
6. Kodok bankong is de Ind. naam voor de Hollandse ....
7. Sajur gudek is een typisch gerecht van ....
8. Bij het woord SCHUIMPJES denk je direct aan ....
9. Van die kota kwam trouwens ook de keiharde ....
10. Dit laatste lekkers wordt gemaakt van ....meel

Zie de antwoorden op pag. 5, 1e kolom

Een "Tanda Hati" voor Tante Pim

Dank aan de zeer velen die Pim Eisinger gekend hebben en haar waarde begrepen. En die zich gehaast hebben ons een bijdrage te sturen om haar te laten voelen dat wij haar niet vergeten zullen. Er is méér dan *f* 2500 in totaal binnengekomen (inzameling thans gesloten!), en voor dat geld hebben wij een prachtige rolstoel voor haar kunnen kopen, de modernste, en dan is er nog genoeg geld overgebleven om allerlei inkoopjes te doen, die Pim voor zichzelf zou willen doen op allerlei gebied.

De overhandiging van het geschenk heeft plaats gehad in een eenvoudige feestelijke avond met muziek en zang, voor een volle zaal met mede-patienten. En namens Pim brengen wij alle milde gevers en geefsters op deze plaats Pim's "noehoen pisan" (hartelijke dank).

B.V.C. REUNIE

Op zaterdag 22 september 1973 zal in het gebouw "De Ontmoeting" aan de Narcissenlaan in Sassenheim een reunie plaatsvinden van de B.V.C., ter herdenking van het feit dat deze vereniging 70 jaar geleden werd opgericht.

De naam B.V.C. zal bij ieder oud-Bataviaan tal van herinneringen oproepen en de organisatoren hopen dat vele oud-B.V.C-ers zich voor deze reunie zullen aanmelden.

Het adres van de secretaris van de Reünisten-Vereniging B.V.C. is: M. J. de Graaf, Jos. Jittastraat 62, A'dam-1016

Het programma ziet er als volgt uit:

- 13.30 Aankomst der reünisten
- 14.30 Opening der reünie
- 15.30 Gezellig samenzijn opgeluisterd door pianospel van de ons overbekende Charlie Overbeek Bloem
- 17.30 Het nuttigen van de avondmaaltijd
- 18.30 Voortzetting gezellig samenzijn waarbij de muziek vanaf 19.00 uur wordt verzorgd door de band "The new boomerang"
- 22.00 Sluiting der reünie.

Wij wensen de initiatiefnemers een succesvolle reünie toe!

OVER "VERLAKKERIJ"

In de vorige Tong Tong (No. 1) had de layout-man van de drukkerij een vignet gekozen van een heel oud legergeweer compleet met bajonet op. Een beetje "salah wesel", zullen we maar zeggen, maar het spreekt vanzelf dat mensen die niet weten wat jacht is, élk geweer kunnen "promoveren" tot jachtgeweer.

In feite bestaan er zo ontelbare "kleine onbedoelde vergissingen" t.a.v. veel Indonesische en Indische realiteiten. Daar zijn wij zo zoetjes aan wel aan gewend. Wat ons nog steeds verbaast is dat zoveel schrijvers en academici zulk soort fouten maken. Maar ook dát moet men begrijpen: men kan in zijn leven niet tegelijkertijd achter de schrijftafel zitten en middenin het leven! Wie dat leven **niet** kent, móet wel na-bouwen of verzinnen. In feite zit dus onze veelgeprezen literatuur tjokvol verzinsels en verdraaisels.

Ik heb het persoonlijk meegemaakt dat scribenten mij toestemming verzochten om een verhaal te maken van iets dat **ik** had meegemaakt, en natuurlijk zei ik: "Ga je gang. Denkend: dat kan-ie toch niet!" Maar verd......als het niet waar is: een tijdje later kwam een prachtverhaal uit de verf dat ook in de pers bejubeld werd, maar dat "in alle standen" onwaar, verdraaid en...... **levenloos** was. Maar wie beseft dat die zelf niet geleefd heeft? Als de Indische (door ons vaak geminachte) kleine man zo erg veel Indische literatuur "verlakkerij" noemt, het is treurig, maar het is WAAR!

PETIS

Sommige uitspraken en uitlatingen zijn wat ik zou willen noemen: honderd procent Indisch. Zo'n uitdrukking b.v. als "toel tis", die in jagerskringen ontstaan is en dus niet eens Indonesisch is of algemeen Indisch, maar die stamt uit het vocabulaire van wat wél uitgesproken Indisch is: de Indische Jager! Toel tis betekent zó dicht ergens bij staan (b.v. bij wild) dat men het met uitgestoken wijsvinger kan aanraken. Wonderlijk genoeg heeft niemand ons ooit kunnen vertellen, waar dat "toel tis" vandaan komt. Men zegt o.m van: toetoel petis, maar wat een panter met petis te maken heeft, werd niet duidelijk. Of het moest zijn dat je zó dicht bij een toetoel stond dat je hem voorzichtig en heel licht kon aanraken zoals men petis aanraakt. Maar wie wéét het?

*

Maar goed, weet U dat ik een Indischman ken, die de Franse artisjokken adoreert......maar dan met sambal petis? Nu U weer! En laat mij U vertellen dat die combinatie inderdaad super de luxe is!

En zo hoorde ik dezer dagen een dame de kleur van een dames-regenjas beschrijven op een wijze, waar ik gewoon van ondersteboven was, zó precies raak was hij: die regenjas beschreef ze als petis-kleurig! Dat heb ik nooit eerder gehoord! U wel?

ABONNEES AMERIKA ATTENTIE!

Uw abonnement (luchtpost $ 21.-; zeepost $ 17.-) kunt U per check voldoen aan:

(verhoogd i.v.m. de koersdaling!)

Roy Steevensz, c/o Kushi House, 7357 Franklin Ave., Hollywood, California.

Indien U Uw Tong Tong niet hebt ontvangen of Uw exemplaar beschadigd is, en U een ander wenst, kunt U zich ook wenden tot Roy Steevensz.

Naar Den Haag schrijven duurt lang!

Eens waren de B.V.C. sportgroepjes (op velerlei gebied) de leukste en sportiefste rivalen van Batavia. Hoevelen van deze foto (van de Hokey-Afdeling van B.V.C.) zullen op de reünie nog aanwezig zijn?

Antwoorden Kleine Quiz (van pag. 3)

1. kalongs. Sorry, we bedoelden niet dieren, die in bomen LEVEN, zo als boomslangen, apen e.d.
2. oendoer-oendoer, afgeleid van het woord moendoer = terugtrekken, achteruit gaan. Inderdaad kan het "leeuwtje" alleen achteruit krabbelen.
3. tjitjak. Volgens bijgeloof mochten vooral de meisjes de eitjes nooit aanraken, anders zouden ze later alles uit de handen laten vallen - erg kostbaar bij de afwas!
4. duizendpoten. Op Timor kropen die engerds wel eens 's nachts in je schoenen, zodat je de volgende morgen bij het aankleden GOED wakker werd.
5. zijderups. De moerbeibomen zag je vrijwel overal en leverde voor de jeugd heerlijke vruchtjes. Maar ook andere rupsen maakten de bomen onveilig; soms zat je onder de vurige bulten, die dan ingesmeerd dienden te worden met klapperolie. Een instant middel was: zo mogelijk moest je de getroffen plek aan je haren afwrijven en heus, het hielp. Soms moest een kameraadje z'n haardos offreren, als je er zelf niet bij kon.
6. pad.
7. Natuurlijk Jogya.
8. Ambon.
9. Bagea. Die van de dames Ong Kie Hong aldaar waren het lekkerst en werden vaak als specifieke oleh oleh Ambon naar familie elders verzonden.
10. Bagea maakt men van sagomeel.

REACTIE OP QUIZ

Naar aanleiding van de quiz in T.T. jg. 17 no. 23 zou ik gaarne iets op willen merken.

Lantana camara is mij uit Midden Java bekend onder de naam "Poejengan" en uit W. Java onder "Saliara", de laatste naam eveneens afgeleid van de Serrière.

Behalve de drie genoemde plantensoorten met eetbare bloemen zijn mij nog bekend: de "djantoeng" van pisang, (vooral pisang batoe) teboe telor (een afwijkende vorm van suikerriet), Nicolaia speciosa (Jav. Ketjombrang, Soend. Hondjè) en niet te vergeten Bloemkool. Volgens Heyne (Nuttige planten van Indonesië) is de gedroogde groente die wordt verkocht onder de naam van "Sedep Malam" niet van deze geurige sierplant (Polianthes tuberosa) afkomstig maar van een Hemerocallis.

Dr. M. M. J. VAN BALGOOY

ULAR DJATOH

Naar aanleiding van uw vraag betreffende de "ular djatoh" (T.T. 1-6-'73) kan ik u het volgende mededelen. Bedoelde worm is inderdaad **Lysidice oele** Horst. Rumphius maakte er als eerste melding van in "Amboinsch Rariteitkamer" in de volgende bewoordingen: "Wormtjes schaars een voet lang, ... in klompjes door malkander vermengt......". Hij meldt ook dat de wormen in februari/maart, 2-4 dagen na volle maan in grote aantallen aan het oppervlak komen. De bevolking schept ze dan bij het licht van toortsen in fijne zeven uit het water.

Als inheemse naam noemt Rumphius "wawo". Latere onderzoekers geven op "oele", waaraan de wetenschappelijke naam is ontleend. De o.a. van Fiji en Samoa bekende Palolo worm behoort tot een ander genus (Eunice viridis). Een verschil tussen de Palolo en de oele is o.a. dat bij de eerste slechts het achterdeel van het lichaam loslaat en bovenkomt, terwijl bij de laatste de hele worm naar boven zwemt.

Het verschijnsel van 't periodiek boven drijven komt overigens bij vele borstelwormen in vele delen van de wereld voor, valt echter slechts op wanneer het zo massaal voorkomt als bij "Palolo" en "Ular djatoh".

Dr. M. M. J. VAN BALGOOY

KALENDERS

Vandaag kwam Hein Buitenweg weer met een aardig idee voor een kalender, dat we helaas hebben moeten afwijzen. Om te onthouden voor andere ideeën, hoe goed ook: ALLE (zegge en schrijve ALLE) door Tong Tong op stapel gezette kalenders zijn schrikbarende verliesposten gebleken. En we hebben er toch ettelijke gehad, zeldzame keukenkalenders en kunstkalenders (van R. Bonnet), verjaarskalenders, voorplaatkalenders, enz. enz. Herhaal nogeens: SCHRIKBARENDE verliesposten. Het "waarom" is voor ons nog steeds een raadsel...... Misschien heeft de doorsnee Indischman eigenlijk alleen één goede kalender met maar één woord: Morgen!......

DE KOMEET VAN HALLEY

In Tong Tong van 1 Juli '73 las ik het stuk van "Herinneringen" door Saja Sadja (geb. 1895) en vond ik het zo leuk, daar ik in 1910 werd geboren en mijn moeder me verteld had, dat toen ik 22 Juni 1910 ter wereld kwam, de komeet van Halley duidelijk aan de hemel te zien was - te Batavia.
Dat heb ik zelf niet kunnen waarnemen, doch ik leef nu nog en is de "Wereld nog niet vergaan."

Els Visser

Lieve Els, de vorige voorspelling was een vergissing. Ik heb gehoord dat het gebeuren zal als hij binnenkort wéér komt. En nu maar afwachten...... - T.R.

Draagt onderwijs in de Oosterse geschiedenis vrucht?

door Dr. H. J. de Graaf

Het beoefenen van geschiedenis is iets typisch menselijks. Dieren doen er niet aan; die leven van dag tot dag. Het is zelfs niet gebonden aan het schrift, want als we geen geschiedenisboeken hebben, doen we het met het historische overleveringen, verhalen van vader op zoon overgeleverd. Zo leefden er aan het hof van Afrikaanse potentaten m.o.m. officiële historici, kerels met een stalen geheugen, die de lotgevallen van hun volk gedurende enige eeuwen uit hun hoofd kenden. Wanneer men ze met hulp van buitenlandse gegevens kon controleren, bleken ze soms nog gelijk te hebben ook. Zo onfeilbaar was hun memorie.

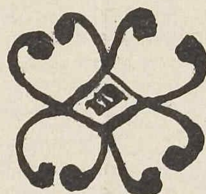
Geschiedenis komt voort uit **sympathie.** Men schrijft meestal niet over personen of volkeren, waaraan men het land heeft. De Amerikaan Motley heeft zeker niet zijn Rise of the Dutch Republic geschreven, omdat hij het land aan ons had. Een Nederlander zal er niet gauw toe komen, b.v. de geschiedenis van Roemenië te schrijven. Het ligt zo ver weg, en onbekend maakt onbemind.

Geschiedenis zou men ook kunnen beschouwen als een opvolging van het goddelijke gebod: Heb Uw naaste lief als U zelve, niet meer, maar ook niet minder. Dit gebod komt zowel in het Oude als het Nieuwe Testament voor. Mede omdat God het ons gebiedt zullen wij voor die "naasten" belangstelling moeten trachten op te brengen, waar en wanneer wij ze ook tegenkomen. Daarom zou men de Aardrijkskunde kunnen beschouwen als "naastenkunde", de kennis over onze levende medeburgers in dit ondermaanse.

Dank zij de intense beoefening der geografie en de snelle berichtgeving raakt ons een hongersnood in India thans meer dan drie eeuwen geleden.

Dit geldt ook voor een aardbeving in Perzië of een overstroming in Amerika. Maar wij mogen onze belangstelling niet tot de nu nog levende mensheid beperken. Ook de grenzen van de dood moeten wij overschrijden, om met hen contact te krijgen, die ons zijn voorgegaan, ons **voorgeslacht.** Dit noemen wij historie of geschiedenis. Uit zekere sympathie voor hen speuren wij hun lotgevallen, droevige en verblijdende, na in het verleden, zo ver als wij kunnen. Immers, waar de historie ophoudt, waar de geschreven bronnen of de overleveringen ons in de steek laten, begint de praehistorie, waarin slechts de Stenen, stoffelijke overblijfselen, tot ons een niet steeds verstaanbare taal spreken. Weetlust speelt daarbij een rol, maar ook sympathie.

Daarom geloof ik, dat het eenzijdig Europees karakter van vele koloniale geschiedenissen samenhangt met een geringe sympathie voor de inheemse bevolking. Ik heb er in onze progressieve tijd al meer dan 40 jaar tegen moeten vechten.

Daarentegen is het meest typische voorbeeld er van, hoe de Christelijke naastenliefde iemand tot de geschiedenis kan brengen, de figuur van de Kennemer schilderspatroon J. Wolbers uit de vorige eeuw. Deze was niet alleen een goed Christen, doch ook een warm voorstander van de Zending in Oost en West. Hij wilde die verre volken, ook al kon hij ze niet bezoeken, toch met het Evangelie bekend maken.

Hij trok uit dit sympathieke streven om anderen gelukkig te maken, een merkwaardige conclusie. Als hij die verre volken, die negers in Suriname, die Javanen in Insulinde, werkelijk lief had, moest hij hun levensomstandigheden, ja ook hun geschiedenis kennen. Hij legde zich daarom vooreerst toe op de geschiedenis van Suriname, doch bemerkte al gauw, dat er onvoldoende boeken over de Surinamers bestonden. Daarom bezocht hij de koloniale archieven, niet alleen in Den Haag, maar zelfs in Londen. Het resultaat van zijn studie was een lijvig boekwerk, getiteld: **Geschiedenis van Suriname** (Amsterdam 1861). Dit dikke boek heeft na ruim honderd jaar nog steeds niet zijn waarde verloren en is de uitvoerigste studie over dit onderwerp.

Daar zijn liefde ook naar de Javanen uitging, is hij ook met een Javaanse geschiedenis begonnen, doch hierbij is hij niet verder gekomen dan het begin: de oude en de middeleeuwse geschiedenis. Blijkbaar heeft hij de grote moeilijkheden onderschat en zijn werk is dan ook lang niet zo oorspronkelijk als de Surinaamse historie. Toch lijkt mij Wolbers een treffend voorbeeld van een geschiedbeoefening, die uit Christelijke naastenliefde voortspruit.

Als goed Christen zouden wij ons daarom voor àlle lotgevallen der mensheid dienen te interesseren. Het is de vraag, of dit mogelijk is. Is onze naaste, die wij als ons zelf moeten lief hebben, niet vaak alleen degene, die het toeval (of God?) ons op onze weg doet ontmoeten? Aan dit soort van algemene, onbegrensde mensenliefde zijn dan ook tal van bezwaren verbonden. Dat heeft men h.t.l. in de vorige eeuw ervaren. In de vorige eeuw nog was op de lagere scholen (basisonderwijs) de algemene geschiedenis voorgeschreven. Maar in het midden dier eeuw heeft men het maar opgegeven en zich wijselijk beperkt tot de vaderlandse geschiedenis. Het was ook wat veel voor die jonge hoofdjes! De wereldgeschiedenis bleef daarom voor de middelbare school (H.B.S. en gymnasium) gereserveerd. Doch nog steeds komt het Oosten (Afrika en Azië) er bekaaid af, vooral in de leerboeken.

Enige jaren geleden las ik in een historisch tijdschrift de opmerking van een Indiër, dat in het Westen (West-Europa en Amerika) op de daarvoor in aanmerking komende scholen, slechts de westerse geschiedenis werd onderwezen. Daarbij kwam dan nog soms een héél klein beetje over de historie van het Oosten. Ofschoon Europa toch eigenlijk maar een **schiereiland van Azië** is, werd zijn geschiedenis toch het grondigst behandeld. Dus over het kleinste deel van de wereld het meeste, en over het grootste deel juist het minste.

Dit leek mij een vrij rake opmerking. Daarin is de laatste jaren een kleine verbetering gekomen. Wanneer men de huidige leerboeken opslaat, en die met de vroegere vergelijkt, dan ziet men, dat er een langzame, doch geleidelijke groei heeft plaats gevonden van het Oosterse aandeel in de leerstof. Dat zou kunnen uitlopen op een toekomstig leerboek, waarin Oost en West op gelijke wijze worden behandeld, dus zonder enige discriminatie. Maar zal zo'n boek ooit geschreven kunnen worden en op onze middelbare scholen ingevoerd? En zal daaruit dan door kundige docenten gedoceerd kunnen worden? Ik heb er een zwaar hoofd in.

Immers, ons geschiedenisonderwijs volgt sedert eeuwen dezelfde traditionele loop (trend, zegt men tegenwoordig). Men begint n.l. bij Egypte en Babel (met een hoofdstukje vooraf over de praehistorie) en gaat dan over Griekenland (Hellas) naar Rome. Dan komt het Christendom en vervolgens beginnen de (duistere?) Middeleeuwen, enz., enz. Voor het Oosten is in dit

lange verhaal nauwelijks een plaatsje te vinden, om meer dan één reden. Als men daarom bij onze leraren aankomt met het voorstel, om ook iets over het Oosten te vertellen, is hun eerste reactie meestal: onze leerstof is toch al zo omvangrijk, er kan bijna niets meer bij, of tussen.

Doch daarbij komt dan nog één groot bezwaar, dat ik het best begrijpen kan, maar dat toch maar zelden ter sprake komt. De behandeling van de Oosterse geschiedenis betekent niet alleen een **uitbreiding** van de stof, maar ook een zich begeven op een heel **vreemd** terrein. Feitelijk merken we dit al op bij de geschiedenis van het Nabije Oosten, Egypte en Mesopotamië. Deze volken hebben zulke gans andere levensgewoonten en levensbeschouwingen, dat wij zonder enigszins diepgaande studie weinig van hun doen of laten begrijpen. Het blijft meestal bij enige oppervlakkige mededelingen over pyramiden en mummies, tempels en sfinxen, spijkerschrift en de hangende tuinen van Babylon, en dgl. meer. Bovendien begint men met deze moeilijke stof juist in de eerste klas met leerlingen, die pas de lagere school verlaten hebben. Ook Rusland vóór Peter de Grote geeft al moeilijkheden. Het wordt daarom meestal overgeslagen. Het zijn raadselachtige, voor ons onbegrijpelijke volkeren, evenals de oude Indiërs, de Chinezen en de Japanners. Meestal kwamen deze lieden pas ter sprake, wanneer ze door de Westerlingen "ontdekt" werden en dan verder gekoloniseerd, om ze te "beschaven". Het bleven echter "vreemden" voor ons. Zo herinner ik mij, hoe een hoogleraar, die jaren lang het vak koloniale geschiedenis gedoceerd had, eens verzuchtte: "Je begrijpt van die lui toch eigenlijk niets".

Hoe veel meer zijn wij vertrouwd met de achtergronden onzer vaderlandse geschiedenis! Dan gaat het om ons eigen volk, waarin wij zijn opgegroeid, welks bodem en natuur wij van kindsbeen af kennen. Daarom zal ons ook het begrijpen van het verleden van ons volk ons aanzienlijk makkelijker vallen, dan b.v. die der Mexicanen of Eskimo's.

Zelfs wanneer we de grenzen overschrijden vinden we toch volkeren, die aan ons door cultuur of afkomst verwant zijn, die wij ook door onze vacantiereizen enigszins kennen, ook al mogen wij dit niet overdrijven. Hoe vaak heb ik niet de Grieken door onze progressieve t.v.-jongens horen doodverven als "het volk der democratie"; net alsof Hellas ook niet zeer brillante "tyrannen" heeft gekend, als b.v. Pisistratos van Athene.

Maar komen we buiten Europa, dan komen onverwachte moeilijkheden bij de studie der geschiedenis. Die Oosterse volkeren hebben zo'n gans andere aard, zulke vreemde godsdiensten, zulke merkwaardige zeden en gewoonten. Wij begrijpen weinig van hun gedrag in het verleden en beschouwen hun geschiedenis maar al te vaak als een opeenvolging van een eindeloze reeks van "grillige" despoten met barbaarse namen en gewoonten.

Daarom schuilt de "verwaarlozing der Oosterse geschiedenis" niet enkel in onwil, of een instinctmatige afkeer, want de belangstelling voor het "mysterieuze" Oosten ontbreekt thans zeker niet. Men denke slechts aan de opgang van het Japanse Zen-Boeddhisme, aan de Chinese acupunctuur, aan de Indische theosofie, die enige jaren geleden nog veel populairder was dan thans. M.i. blijft daarom de voornaamste oorzaak dier verwaarlozing der Oosterse historie onze geringe vertrouwdheid met land en volk van het Oosten. De geografie dier Oosterse landen is nog enigszins bekend, maar van het karakter dier Oosterse mensen, van hun religie, van hun zeden en gewoonten weet men al heel weinig, hoogstens enige holle frazen. Soms zou men denken, dat die kennis der Oosterse religies veel dieper gaat. Wanneer men de invoering van het vak: Cultuurgeschiedenis van het Christendom bepleit, krijgt men van zekere, meest "humanistische" zijde te horen, dat dan ook het Hindoeïsme, het Boeddhisme, het Confucianisme en de Islam ter sprake dienen te komen. In theorie heb ik daar niets tegen mits het maar goed gebeurt en niet op de wijze van de N.C.R.V. omstreeks 1 nov. j.l. een schooluitzending over het **Boeddhisme** bestemd voor de hoogste klassen van het basisonderwijs en de laagste van het middelbaar onderwijs, de ether inzond. Natuurlijk kwam daar niets van terecht. Het Boeddhisme kan niet grondig aan de jeugd van die leeftijd worden geëxpliceerd. Daar behoort enige levenservaring en levenswijsheid toe. De meeste voorstanders van onderwijs in Oosterse religies bij ons middelbaar onderwijs weten er nog minder van, dan van het Christendom, en dat is meestal al heel weinig.

Het ontbreekt dus over het algemeen aan kennis van taal, cultuur en godsdienst der Oosterse volkeren, en daarom zal men nooit, bij het ontbreken van deze onmisbare grondslag, met vrucht Oosters geschiedenisonderwijs in ons land kunnen geven.

Pas wanneer er eerst wat méér dan oppervlakkig onderricht in de land- en volkenkunde der Oosterse en Afrikaanse volkeren zou worden gegeven, zou men daarop voortbouwende, tot de geschiedenis dezer volkeren kunnen overgaan. Zonder deze broodnodige voorbereiding, geef ik de Oosterse geschiedenis weinig kans. Ervaring heeft mij dit geleerd.

Men zal mij wellicht pessimistisch vinden, maar ik vrees, dat aan de verdere verbreiding der historische kennis omtrent de lotgevallen der Oosterse naties deze grenzen zullen getrokken moeten worden. Zij vergt te veel voorbereiding, die wij van de huidige aardrijkskundeleraren moeilijk kunnen verwachten, want de meesten hebben het te druk met meteorologie, met economische aardrijkskunde, om ooit aan de eigenlijke culturele anthropologie in hun onderwijs toe te komen. En dat is nu juist voor het beoefenen der Oosterse geschiedenis onmisbaar.

In die onontkoombare beperking zal dan helaas ook de geschiedenis van dat Oosten moeten delen, waar enige eeuwen lang onze vlag gewapperd heeft. Deze verwaarlozing dreigde reeds, toen ná de definitieve breuk met Indonesië het mes in de Indische geografie werd gezet. Hetzelfde lot zal ook wel de Indische geschiedenis ondergaan. Slechts voor hen, die door korter of langer verblijf in Indonesië met de sfeer van land en volk enigszins vertrouwd zijn, zoals vele lezers van dit blad, maak ik een uitzondering.

Uit vele schriftelijke reacties op mijn stukjes in deze bladen, kreeg ik de indruk, dat mijn opstellen over Indische, d.i. Oosterse geschiedenis, bij de lezers aanslaan. Dit stemt tot voldoening, want daaruit blijkt, dat ik niet helemaal voor niets geschreven heb. Welke fatale gevolgen de onkunde omtrent de Oosterse geschiedenis tot in de hoogste kringen **kan hebben**, bewijzen de fouten gemaakt bij de behandeling der Indonesische en Ambonnese kwesties, om maar te zwijgen van de vele onzin, welke over de volkeren van Zuid-Afrika wordt uitgekraamd.

HEIN BUITENWEG

Ik **wil** het nu zeggen, en het **kán** nu nog gezegd worden, omdat er nog velen leven die het bevestigen kunnen: Hein Buitenweg is één van de **beste** en dierbaarste schrijvers over ons oude Indië en het "eeuwige" Indonesië. Hij heeft de roem en het respect niet gekregen die hem deelachtig hoorden te zijn. En omdat de velen die Hein wel begrijpen en waarderen, helaas niet in posities zitten om hem in de publiciteit te brengen. Namelijk niet cultureel zijn of academicus of publicist in de Kring der Prominenten. En zulke mensen worden **nooit** gehoord, hoe goed ze ook zijn. Dat wil het lot nu eenmaal.

En dan zijn er nóg zeer velen die Hein "volgen" kunnen omdat ze hem letterlijk ook gevolgd hebben. Dat wil zeggen langs die buitenwegen wandelden, die Hein zijn hele Indische tijd gewandeld heeft. Er is in feite geen pseudoniem dat beter bij **Hein** past dan de naam **Buitenweg.** Want wie hem zo zoetjes aan heeft leren kennen uit zijn vriendelijke en vaak geroerde vertellingen, weet dat Hein eigenlijk een zwerver is "pur sang". Die dus geen doel en geen thema en geen voorschrift heeft om te wandelen en om "op advies" links of rechts te kijken, want "dit of dat is mooi, hoor! Alle kunstenaars zeggen het, dús is het zo."

Neen, Hein is een wandelaar, die zelf kon kijken. Ook naar niets en tevreden zijn; en in de wolken zijn over een stukje pagger of in tranen over een vergeten kampongweggetje. Ja, dat is het: Hein kon constant **ontroerd** zijn.

Terwijl zovele culturelen, erudieten en intellectuelen alleen omschrijven en copiëren konden als een djoeroetoelis - en tóch als schrijver beroemd worden in een maatschappij die het imposante woord vereert. En als je al die bekroonde standaardwerken van onze erkende intelligentsia leest, en leeg gebleven bent, kan je Hein Buitenweg pakken met zijn woorden van mens tot mens, en met een simpel kiekje van een onbelangrijk ding, en zeggen: **hij** weet het; **hij** heeft geleefd. Want toen anderen tot diep in de nacht achter schrijftafels zaten te knutselen en te timmeren aan mooie woorden, wandelde Hein ergens buiten als een Flierefluiter en **getuigde.**

Goed gedaan, Hein!

En als U net als Hein óók wil leven, schrijf niet, studeer niet, maar LOOP! Want Kilroy (van "Kilroy was here" uit Wereldoorlog II) leeft EEUWIG. D.w.z. de man die niet praat uit de verte, maar overal IS en DOET. En het is die Kilroy (die Hein ook was) die cultuur maakt en geschiedenis maakt. Niet de prater.

T.R.

MET DODDY VAN OUDYCK OP DE PASAR MALAM

Astrid Ceuleers als "Doddy"

Ze kwam naar me toe in de boekentoko waar ik op verzoek van een plaatselijke boekverkoper enige malen heb postgevat om eventuele kopers van mijn pasverschenen "Land waar de gamelan klinkt" met een handtekening en een babbeltje gelukkig te maken.

Zij, een lieftallig achttienjarig Indisch meisje, de dochter van de Resident - oude stijl dus met een hoofdletter a.j.b. - Otto van Oudyck uit Couperus' meesterwerk De Stille Kracht. Van het type dat je best als schoondochter zou willen hebben. Blij als een kind vertelde ze me van de rol die haar was toebedeeld in de televisiebewerking van Walter van der Kamp in De stille kracht, die over enkele maanden op de beeldbuis zal verschijnen. Een rol waarvan ze in de verste verte niet had durven dromen toen ze zich naar aanleiding van een geplaatste oproep als figurante meldde.

"Doddy" als Astrid Ceuleers

Opgetogen als een kind kan zijn vertelde ze hoe een bijzondere eer ze het vond als doodgewoon Indisch meisje zonder enige toneelervaring te mogen optreden in gezelschap van bekende beroepsacteurs en actrices als Bob de Lange, Lex van Delden, Pleuni Touw, Petra Laseur e.a. Hoe ze haar aanvankelijke schroom - zou ik het écht wel goed doen? - had overwonnen dank zij de hartelijke kameraadschappelijke geest waarmee ze door de hoofdrolspelers werd ontvangen. Vol trots toonde ze me een album met heel mooie kleurenfoto's tijdens de opnamen genomen. Intérieurs, groepsfoto's en van haarzelf in een beeldig fin-de-siècle japonnetje, die er naar doen verlangen de tempo-doeloefilm t.z.t en dan liefst op de kleurentelevisie te kunnen bewonderen.

Ze vertelde van haar liefde voor het werk van Couperus, waarvan ze dan ook enkele delen op haar boekenlijst voor haar eindexamen H.B.S. had geplaatst. Onwillekeurig vraagt men zich af of zo'n plotselinge bekendheid een eenvoudig kind uit het verre Oosten - in Irian werd ze geboren - niet naar dat lieve hoofdje zou zijn gestegen, maar uit de haast kinderlijk-naieve wijze waarop ze babbelde sprak niets dan blijheid om de eer en de vreugde die haar te beurt was gevallen, met een ondertoon van: wie ben ik, dat ik dit heb mogen doen.

Tot afscheid schonk ze mij twee foto'tjes met aan de achterkant:
God bless you. With love from 'Doddy'.
Een hartverwarmende heilwens.

HEIN BUITENWEG

Een nieuw Tebet verrijst

De naam van gouverneur Ali Sadikin van Jakarta zal voor sommige mensen verbonden blijven aan de instelling van de casino's (speelhuizen voor NIET-Indonesiërs), maar aan vele anderen weer aan het grote nut dat hij op velerlei terrein heeft gedaan voor de burgerij (en het verfraaide uiterlijk van Indonesië's hoofdstad), dat betaald werd uit de belastinggelden die binnenkwamen uit de exploitatie van die casino's (die intussen weer opgeheven zijn, zoals men weet).

Eén van de terreinen waarop Gouverneur Sadikin zich bij voorkeur bewoog was de kampongverbetering. Rogier maakte hiervan een serie foto's, waarvan we hier een viertal reproduceren uit Kampong Tebet (toonloze e's) ongeveer achter het voormalige zwembad Manggarai. Het is een alleraardigste, schone en levenslustige kampong geworden, waar het net als vroeger ook voor kieskeurige Europeanen "goed toeven is."

We kunnen rustig bevestigen dat dit alleen geldt voor de verbeterde kampongs - en dat zijn er niet veel, "sebab uangnja habis". Maar wie door Jakarta dwalend gretig zou willen noteren dat op vele kampongs nog steeds veel aan te merken valt, willen wij wel zeggen dat elke Indonesiër fundamenteel een zindelijk en ordelievend mens is, die er graag ook naar leven wil, als men hem er de kans maar voor geeft door gelden beschikbaar te stellen voor aanvangsprojekten.

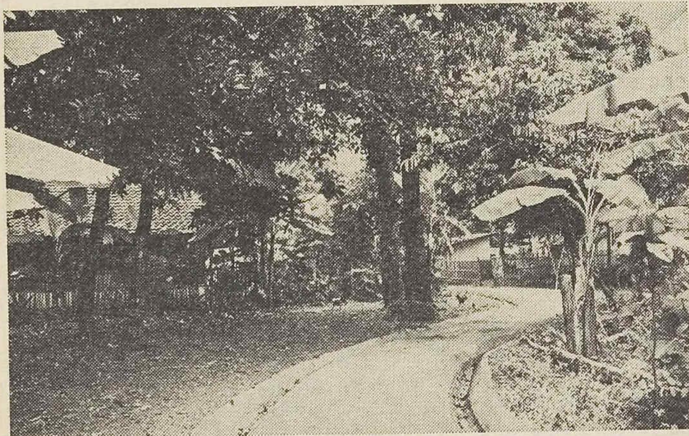
Want als men hem maar een klein eindje op weg helpt door uit de grootste chaos te geraken onderhoudt en ontwikkelt hij de kampong uit zichzelf wel prachtig! Tong Tong zou best willen dat een aantal in weelde levende Indischgasten in Holland maar één keer goodwill, arbeid en geld bijeenbracht om voor één kampong in Jakarta "sponsor" te zijn. Wat een mooi gebaar om dankbaarheid te betonen voor wat men zelf tientallen jaren genoten heeft in dat wonderlijke land. En echt, het kán! Zoals we met ons Fonds 60.000 bewezen hebben. Ai-ai-ai, maar hoe slecht komen we op gang......!

Over het algemeen: in plaats van lamenteren over allerlei fouten en gebreken bij volken in ontwikkelingslanden zou enorm veel DIRECT kunnen veranderen als elke kleine stad of dorp één dorpje in Azië of Afrika zou sponsoren, één maar, en we zouden zien hoe enorm veel er uit eigen kracht weer zou opbloeien. Als een manggaplantje dat je alleen maar in de grond hoeft te zetten en korte tijd beschutten en water geven - en dan worstelt hij zichzelf wel naar boven. Als wij HIER maar WILLEN!

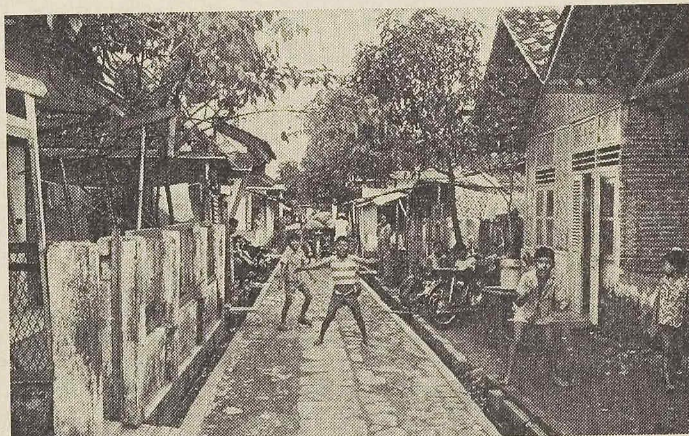
Het droevige is verder dat ook bij Indischgasten in Nederland of elders in de wereld opvattingen van minderwaardigheid overheersen over de kampong. Men vindt b.v. een Nederlandse achterbuurt of achterlijk gehucht superieur aan de Indonesische kampong. Wat b.v. blijkt uit het feit dat ook NU NOG als in Tong Tong critiek wordt uitgeoefend op verkeerde toestanden in Europa (wat overigens ook Europeanen "steen en been" doen!), wij vaak de "critiek" horen: "Ga dan terug naar je kampong!", een typische denigrerende opmerking met de bedoeling om te vernederen, die stamt uit het oude ('koloniale') Indië toen Europees leven vanzelfsprekend superieur werd geacht aan Indonesisch (Aziatisch) leven. Maar goede hemel; dat is beslist de goede mentaliteit niet om als welvaartsland hulp te organiseren aan ontwikkelingslanden. Want daar schieten we net zo weinig mee op als vroeger toen we met een braaf gezicht af en toe een benggol toewierpen aan de bedelaar en verder de kampong als minderwaardig minachtten en verwierpen. Onze wereld wordt NIET wijzer, ook al wordt zij rijker......

Noot: zie ook het artikel elders in dit nummer (pag. 19) over de "Clochards van Jakarta", alsmede het artikel in het vorige nummer (van 15 Juli, pag. 9) over "Casino's". Onder deze "oppervlakteverschijnselen" zit een diepzee van levensdrama's, waar wij (de "have's") **niets** van weten.

T.R.

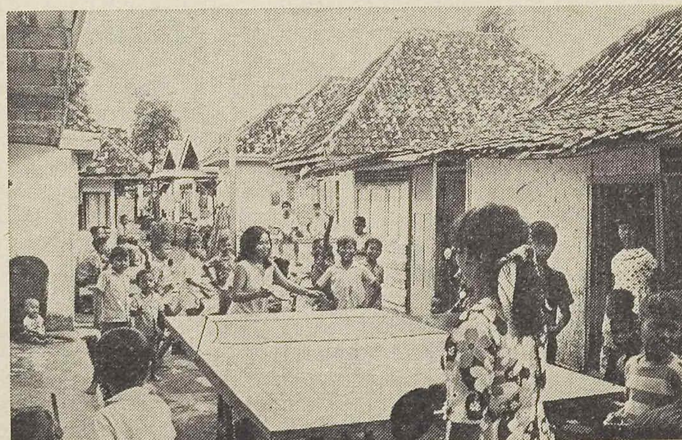
Hier en daar een rustiek plekje met veel groen

Overal boompjes en heesters (en brommers!)

Keurige gemetselde weggetjes met nette slokans

Plaats voor spel en vrolijkheid is overal!

1001 avonturen met de soetil

Koken met kruiden

Je kunt de kookboeken niet meer tellen, waarin men probeert de Hollandse huisvrouw tot wat meer kruidig eten over te halen. Nou dat heb ik onlangs geweten. Ik liep met Tjalie langs een kwasi Frans bistro'tje in Den Haag waarop ze luidkeels "Franse groentesoep" aanprezen. Wij die besteld. Er werd ons een gezellig kommetje voorgezet met een stukje stokbrood. Dat zag er al meteen Frans uit, een snee brood bij de soep of een toastje kan er bij de meeste restaurants niet af, het is gewoon een attractie als je die krijgt. Onder in de kom lag een dikke laag groen. Groente dacht ik. Maar de eerste hap vertelde me dat de kok zwaar aan het kruiden was geweest. Een centimeter dikke laag thijm, marjolein, basilicum, salie en de hele kruidenboetiek. Ik heb een lepel groen op het bordje gelegd en het zaakje geanalyseerd en gedetermineerd. Neen, alles zat er in, niets gemist. De smaak? Net djamoe, ik kreeg meteen een gezondheidsgevoel dat echter overheerst werd door de overtuiging dat we hier voor aap zaten. Want dit was wel het toppunt van verkeerd kruidengebruik. Tuinkruiden moeten een smaak aromatischer maken, pittiger, maar ze moeten nooit een smaak op zichzelf worden!

Dat koken met tuinkruiden is een kwestie van verfijnde smaak. Je moet weten hoeveel, wat en welke en je moet bovendien geleid zijn door intuïtie dat het zó goed is en niet anders. Heel anders dan de Indische kruiden. Die zijn geen toevoegsel, maar hoofdbestanddeel en als zodanig worden ze apart bereid (fijngewreven, voorgefruit, gekookt) alvorens vlees, vis of groenten erbij komen. Laat je Europese tijm, marjolein of basilicum weg dan hou je nog genoeg eetbaars over dat met zout en peper opgesmukt kan worden. Maar kunt U zich voorstellen wat er gebeurt als je bij opor, kemiri en ketoembar weglaat?

Er is geen man overboord als U in uw stoofpot marjolein inplaats van basilicum gebruikt, maar laat niemand, ook het kookboek niet, U wijsmaken dat je inplaats van daon salam, laurier kunt gebruiken.

Ik kan dan ook zwaar op de kast zitten als ik geroutineerde kooksters als Henriëtte Holzhausen zie fantaseren met een Indisch gerecht. Zo las ik dat ze ketoembar, laos, djahe en nog meer in de nasi goreng mikte. Ik zie haar denken: daar staan een fiks aantal potjes met leuke namen, laat me daar nu eens wat mee doen. Ziezo, nu hebben we weer eens met kruiden gekookt. Vindt U het niet lekker, pech gehad. Smaken verschillen, Henriette en Wina vinden het best lekker. Maar is het lekker? Laat maar gaan. Die groentesoep in dat bistro'tje hebben we ook maar wijselijk laten gaan. Ik herinner me te goed hoe een groentesoep in Zuid Frankrijk smaakt.

Om de hand eens in eigen boezem te steken: ik heb een kruidenrekje gekregen (jaren geleden) met 6 potjes. Thijm, marjolein etc. etc. keurig op het etiket. Na een half jaar waren de letters verbleekt en tenslotte helemaal weggestoomd. En nu weet ik - U mag me een buil slaan - niet het verschil tussen marjolein en thijm en salie. Als ik nu iets Europeesch klaarmaak, vleespastei, stoof of gebraad dan grijp ik met ogen dicht naar een van de potjes. Het lukt altijd, heerlijk kruidig smaakje. Als je maar niet teveel gebruikt van die gedroogde snippers heb ik in de gaten. De groenteboer verkoopt wel eens verse kruiden, maar een raad van een vriendin met ervaring: als je niet iedere dag kruiden nodig hebt, koop dan liever de gewone potjes of pakjes met gedroogde. Het aroma is er niet minder om.

Het geraffineerde gebruik van tuinkruiden is een privilége van de grote Franse koks en het appreciëren van die exquise aroma's het privilége van de fijnproev(st)er. Zijn wij die? Weest U eens eerlijk! We weten gewoon wat lekker is en wat "raar" smaakt. En daarom is het verzamelen van kruiden en kruidenkookboeken een ietwat loos tijdverdrijf. Met een gezonde smaak en gezond verstand is het goed eten, maar onwetendheid geleid door snobisme brengt de maag van streek.

Na al dit gepraat in de kruidenruimte eens wat positieve praktische tips waar ikzelf goede ervaring mee heb en waar ik me maar aan houd. Dit zijn dan de kruiden die U gegarandeerd goed kunt aanwenden voor een betere smaak. Alles uit potjes, dus vergissen kan niet.

Kokskruiden (Mc Cormick) voor biefstuk, karbonade en alle soorten braadvlees. Met peper en zout, het vlees even braden, daarna met een mespuntje kokskruiden insmeren en verder af braden. Geeft een heerlijk pittig smaakje!

Viskruiden (Fischgewürz van Ostman) Zit van alles in: gesnipperde uien, kruidnagel, laurier, thijm, vlierbessen (of jeneverbessen?). Erg lekker bij gekookte vis. Filet (kabeljauw, schol, tarbot) licht inzouten, wat citroen sap, flinke kluiten boter tussen de stukken en onder in de vuurvaste schotel of pan. Dan royaal bestrooien met de viskruiden. Deksel op de pan en op een zacht vuurtje of in de oven laten gaarsudderen. Eventueel van het vocht een wit sausje maken (binden met maizena), dit weer over de vis gieten. Heerlijk en makkelijk!

Keukenkruiden (Mc. Cormick) Alle kruiden door elkaar, te gebruiken bij vleespastei, ragout, soep. Maar heel weinig, want er zit ook oregano bij en dat geeft een penetrante djamoe-smaak. Goede raad: koop nooit oregano apart, het is een kruid dat Mexicanen veel gebruiken en dat je alleen associeert met uitgesproken Zuid Amerikaanse gerechten. Oregano kan een hele schotel verknoeien!

Bouquet Garni. In diverse merken te krijgen. Ideaal kruidenmengsel (heel licht) voor soepen, sausen en groenten. Nieuw en lekker: het Kruidenbuiltje van Honig dat je kant en klaar kunt laten meekoken in de bouillon, net een theezakje. Werkelijk aan te bevelen. Elke groenteboer of kruidenier heeft het.

Lilian Ducelle

Nasi goreng

(uit: "Kruiden in de keuken" - Mellie Uyldert)

Men stoomt 2 kopjes goed gewassen rijst in de stoompan gaar. 10 Verse zilveruitjes en 2 teentjes knoflook worden fijngesnipperd en met bijna een lepel gemalen koriander (ketoembar) en een theelepel gestampte komijn (djinten) in olie gefruit tot de uien bruin zijn. Daarna voegt men de rijst er aan toe en laat deze zachtjes meebraden tot ze geel ziet.

Intussen maakt men een saus van geraspte cocosnoot, een laurierblad en wat tamarindepulp (asem), hete olie en zo mogelijk een tikje sereh (citroengras), een theelepel Javaanse suiker en een citroenblaadje (djeroek poeroet?).

Dan doet men de rijst met de saus bedekt, op een langwerpige schotel en versiert ze met stukjes hardgekookt ei en schijfjes komkommer.

Als typisch voorbeeld van vreemde manipulatie met kruiden dit recept van Mellie Uyldert die wel alles afweet van Europese kruiden maar klaarblijkelijk met onze boemboe's geen weg weet en zich toch geroepen voelt iets met nasi goreng te doen. Ik heb een grote bewondering voor mevr. Uyldert en haar biologische kennis, maar dit brouwsel kon ik niet door mijn keel krijgen. Hoe je trouwens een saus kunt maken van klapper, laurierblad, asem, olie, sereh en goela djawa blijft me een raadsel.

Waar ik alleen mee wil zeggen: kook alleen met de kruiden die U kent, anders kunt U er net zo goed buskruit bij doen!

L.D.

"Dank zij Gods grote genade"

Toen onze oudste zoon was geboren schreef mijn man aan mijn vader:

Met onze eerbiedige groeten.

Vader, vandaag Zaterdag Legi de 17de Juli om half drie 's middags is uw dochter van een zoon bevallen. We hebben hem Ian genoemd naar een Schotse vriend. Moeder en kind maken het goed.
We zouden het zeer op prijs stellen indien U hem ook een naam gaf en ons, op grond van zijn geboortedag en uur, verdere bijzonderheden zou willen geven over zijn karakter en zijn verdere levensloop.
Wij vragen uw zegen,

uw zoon S.

Het antwoord kwam een week later.

Onze zegen zij voor onze kinderen en kleinkinderen.
Mijn zoon, je moeder en ik zijn zeer verheugd te horen dat ons een nieuw kleinkind is geschonken.
Hieronder laat ik de bijzonderheden volgen over zijn karakter en de gunstige en ongunstige invloeden die zijn geboortedag met zich heeft meegenomen. In verband hiermee hebben je moeder en ik besloten om hem de naam Santosa (sterk) te geven. Moge Gods zegen op jullie allen rusten.

Je vader T.

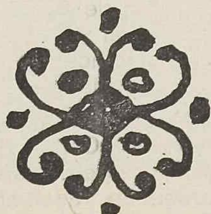
Zijn wuku (wuku is het tijdstip van de geboorte dat het karakter en het lot van de mens bepaalt) heet Watu Gunung.
Zijn voorkomen: is als de maan die door de ochtend wordt verrast, dus vaag, onbeduidend.
Zijn karakter: is grootmoedig.
Zijn symbool: het doodsbed van een reuzenkoning omgeven door een hek. Laat hem geen waaghalzerijen uithalen.
Zijn ongeluk: is mishandeling.
gunstige invloeden: zijn struiken; hij moet zich steeds daarmee omringen. paarden, indien hij paarden zou fokken zou hem dit grote rijkdom bezorgen. Geef een selamatan voor zijn welzijn van: 1 tros pisang radja, 1 tros pisang gabu, 1 tampah vol gele mundu, vruchten die in de grond, op de grond en boven de grond zitten en geld ter waarde van een satak sawé (= honderd centen).

Ian Santosa is nu officier-piloot bij de Indonesische Luchtmacht. De eerste drie maanden van zijn opleiding was hem ieder contact met ons verboden. Toen hij eindelijk, voor 3 kostbare dagen, mocht thuiskomen, was hij broodmager, met holle ogen en de dolste verhalen over de ontgroening, die vooral zijn jongere broers de grootste pret bezorgden. Maar als hij zich onbespied waande, zag ik een blik in zijn ogen, die, meer dan woorden, vertelde dat hij door de hel was gegaan. De hel, hoewel later iets lichter, duurde een jaar.
Dank zij Gods grote genade, die mijn ouders heeft ingegeven hem de naam Santosa te geven, is hij sterk van lichaam en geest gebleven.

KOESADALINA

Noot van de Redactie:

Zo gaf de oude Javaan aan zijn nakomelingen hun **lotsbestemming** mee, zoals die uit oude geschriften afleesbaar was. Hierin ligt een aparte wijsheid die het Westen niet kent en die wij geringschattend "oosters fatalisme" of "passieve oosterse gelatenheid" noemen. Daar staat tegenover dat elke westerse baby "in het wilde weg" opgroeit. Met alleen onderwijs naar financiële draagkracht, studiebeurzen en computers. En misschien nog wat astrologische gissingen. En eventueel zelfs zonder godsbesef of lotsbesef.
Wie echter iets afweet van de tijdrekening volgens de Woekoe-kalender (en navenante studies) zal merken dat de z.g. "geheime leer" der Javanen een enorme wetenschap is, die jarenlange studie eist. Daar heeft de doorsnee Europeaan geen trek in en geen tijd voor. Wat o.m. maakt dat wij de meest serieuze Nederlandse studie op dit gebied, van Van Hien ("De Javaanse geestenwereld") kribbig hebben weggestopt. Wij willen het Raadsel van het Leven leren uit een verkorte handleiding. Hoe kééén......!

Het was enig in Tong Tong No. 24 de lokomotip van de destijds beroemde kereta api te zien.
Met Java-verlof vanuit Sumatra was het voor ons altijd een genoegen daarin door Java te rijden.
Op Sumatra reden we in de buurt van Medan ook met kereta api, van de D.S.M. (Deli Spoorweg Mij, of Damned Slow Motion), waarvan bijgaande een in Pangkalan Brandan in 1936 genomen fotootje met twee passagiertjes op de stilstaande lokomotip.

G. SLOTBOOM

Nederlandse Landmeter In Brazilie (slot)

door C. Vreeke

Een "seringueiro" (rubbertapper) kapt de door hem en zijn twee zoontjes verzamelde paranoten open.

In deze laatste brief van C. Vreeke beschrijft hij algemene zaken en aan de hand van de foto's vertelt hij iets meer over rubbertappen en ertswassen, tevens wat meer over beide andere foto's die bij zijn eerder verschenen brieven zijn geplaatst. (zie T.T. No. 23 en 24)

Brazilië is net als de Verenigde Staten van Amerika onderverdeeld in een aantal vrij onafhankelijk van elkaar zijnde staten en de officiele naam was dan ook tot voor kort "Estados Unidos do Brasil" (Verenigde Staten van Brazilië). Een naam, die wat al te veel op die van de USA leek en daarom is veranderd in "Republica Federal do Brasil" (Federale Republiek Brazilië).
Brazilië heeft echter ook nog in tegenstelling met de USA, een aantal federale territoria, die onder rechtstreeks bestuur van de hoofdstad Brasilia staan (via gouverneurs).

Het zijn onbewoonde gebieden met nauwelijks enige economische betekenis voor de rest van het land. Rondonia is er één van. Het is 243.044 km², oftewel bijna 7 keer Nederland. Het is genoemd naar de beroemde "trail-blazer" en Indianenkenner, generaal (en later maarschalk) Rondon, die onder andere aan het begin van deze eeuw het tracé heeft vastgesteld van de plm. 1500 km lange telegraaflijn Cuiaba'-Porto Velho (dat toen nog niet eens bestond) en bij een andere gelegenheid, samen met de ex-president van de USA, Theodore Roosevelt, in 1913 de naar de laatste genoemde Rio Roosevelt heeft ontdekt. Een zijrivier van de Rio Madeira van 1900 km, die wat langer is dan de Rijn.

Een "seringueiro" (seering keeroe-rubbertapper) heeft met zijn twee zoontjes (zie foto) "curiços" (koeriesoes: klemtoon op middelste lettergreep) paranoten verzameld en slaat nu met zijn "terçado" (tersaadoe = hakmes) van de keiharde schil de kop af, om er de 15 à 16 noten per "curiço" uit te kunnen halen en in de zelfgevlochten "cesta" (sesta = mand) te gooien, die gemaakt is van gespleten "ambé" (angbé = een bepaalde liaansoort). Rechts liggen nog meer manden, zijn "espingarda" (espiengkarda = jachtgeweer) en nog volle "curiços". Links liggen de reeds lege.

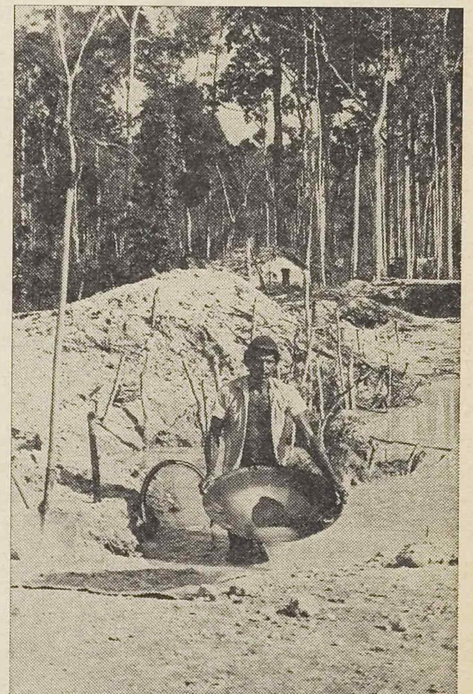
Het jongetje achter de mand tracht de (ook al harde) schil van een noot door te bijten en het jongetje links schenkt uit een aarden kruik met lianen handvat koel drinkwater in een conservenblikje. Achter hen is een vluchtig gebouwd afdakje van vers afgehakte palhabladeren (palje = een bepaalde palmboom: eigenlijk betekent palha gewoon stro, waar dan ook van, maar, omdat men hier alleen maar stro kent van deze bladeren, is de naam eigenlijk overgegaan op deze boom, die ook wel "babaçu" wordt genoemd (babbassoe: de klemtoon op de laatste lettergreep; wat een Indiaans woord is) - het afdakje dient als bescherming tegen zowel de zon als de regen. De strohoeden zijn industrieprodukten, maar de schoenen van de man niet. Die zijn (waarschijnlijk) door hem zelf gemaakt, door voorzichtig over z'n voeten de vloeibare latex, of rubbermelk te laten stromen en in de rook van de keiharde, houtachtige vruchten van diezelfde "babaçu" hard te laten worden. Dan haalt hij die "oervorm" ervan af, strooit er nog meer latex overheen en zo krijgt hij mooie schoenen.

Ik heb rubberschoenen gezien op deze manier gemaakt, die nauwelijks van leren fabrieksschoenen waren te onderscheiden, als je er niet op attent werd gemaakt.

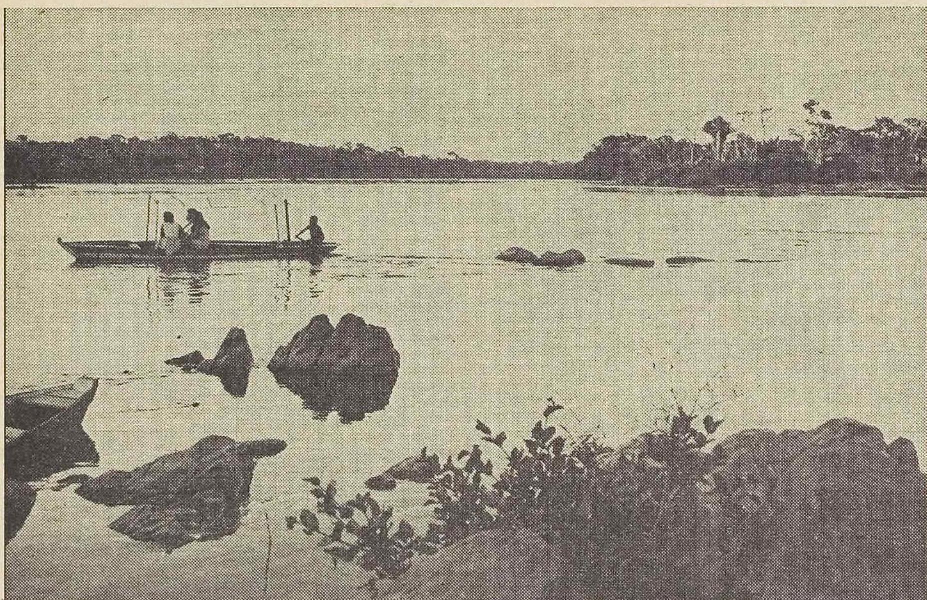
Dat paranoten verzamelen doet men om er een soort melk van te maken, door ze te raspen: om er zoetige koekjes van te maken door middel van veel suiker, of gewoon om het per gelegenheid in de stad te verkopen, waar het zo'n 2 cruzeiros (kroezeeroes) per liter opbrengt. (1 cruzeiro is ongev. *f* 0,50). Paranoten worden hier "castanhas" genoemd (kastanjes, ik wil zeggen, de zachte k van het Franse garçon), en soms ook wel "castanhas de Pará" (Pará is één van de Braziliaanse staten, het beslaat ongeveer de westelijke helft van het Amazone-gebied).

De ertswasser of garimpeiro is een vaak nogal rauw soort kerel, die op eigen gelegenheid en risico met primitieve middelen (zie foto) samen met een paar vrienden er een soort van privémijntje op na houdt. In Rondonia zijn het tinzoekers, maar ook goud- en diamantzoekers, worden garimpeiros genoemd. Zelfs die van de "gold-rush" van Alaska, zoals ik eens in een tijdschrift las. Als een gebied ertsrijk is, dan stromen de garimpeiros er op af als vliegen op stroop.

In het gebied van de "Igarapé hêlo" (iekarrapé preetoe = zwarte bak) waren er 3 jaar geleden zo'n 5000 man aan het werk: er was een landingsstrook voor eenmotorige vliegtuigjes, tientallen winkeltjes, kroegen en bordelen, en dag in, dag uit, was er 24 uur per etmaal, bij wijze van spreken meer drukte en vertier dan "s zater-

Een garimpeiro (ertswasser) aan het werk in het Braziliaanse oerwoud.

Riviergezicht in Rondonia, op de voorgrond granietrotsen.

dagsavonds in de binnenstad van Amsterdam, inclusief vecht-, schiet- en steekpartijen, want een garimpeiro, die zichzelf respecteert, heeft een wapen bij zich. Op het ogenblik is dit echter allemaal verleden tijd, want sinds 1 april 1971, is het particuliere ertswassen (in Rodonia althans door de federale regering verboden. Dat werd heel handig opgelost: de smelterijen mochten gewoon alleen nog maar - op straffe van hoge boetes - door de regeringsambtenaren verzegelde zakken tinerts opkopen en van garimpeiros afkomstige zakken werden niet verzegeld, behalve die van solide mijnmaatschappijen (nou ja, solide, twee hele grote hebben het bijltje er al bij neergegooid, vanwege de vele technische moeilijkheden en de torenhoge investeringskosten).

Op de achtergrond van de foto staat een palhahuisje, helaas niet erg duidelijk. De garimpeiro staat in een oude "cata" (katta = door de garimpeiro gegraven gat), dat onder water staat. De "cata" waar z'n vrienden aan het graven zijn, staat niet op de foto. In z'n hand houdt hij een "bateia" (batteeja).

Op het eiland Billiton werd dat een doelang genoemd, maar die was iets anders van vorm. Een "bateia" loopt in een punt uit en een doelang niet. Men gooit de uitgegraven grond in de bateia (om de stokken, stenen en ander ruw materiaal te weren, wordt een zeef gebruikt, die op de foto achter de man, rechtop staat), daarna wordt de bateia half drijvend op het water snel in het rond gedraaid, terwijl men over de rand steeds water bij laat lopen. Door de middelpuntvliedende kracht spoelt het zand en de klei met het water mee weg, terwijl het tinerts dat veel zwaarder is, wegzakt en in de punt achterblijft. Op de foto laat de man het achtergebleven tinerts zien aan de fotograaf. Het ziet er uit als zwart zand, maar het is veel zwaarder. Daarna legt men het erts op een zeiltje in de zon te drogen. Het soortelijk gewicht van tinerts is tussen de 6,8 en 7 kg/l, terwijl 1 kg ongeveer zo'n 8 gulden opbrengt aan de garimpeiro.

Het riviergezicht kan overal in Rodonia genomen zijn. Op de voorgrond granietrotsen. De bootjes zijn van Braziliaanse makelij, want zouden ze uit Bolivië komen, dan waren ze uit één stuk gemaakt door met vuur een boom uit te hollen.

De vrouwen zijn voor zover dat te zien is, waarschijnlijk "caboclo"-vrouwen (kabokloe = bewoner van het Amazonegebied met veel (of alleen maar) Indiaans bloed, doch volledig Braziliaans staatsburger. Het zijn géén Indianen. Die leven diep weggescholen in de bossen.

De hoofdstraat van Porto Velho, de Avenida 7 de Setembro, is in 1970 geasfalteerd. Voor die tijd was hij geplaveid met grove ongelijke keien en in het midden, waar nu de voorste auto rijdt, was een bar en kwam de "progresso" (prokressoe = vooruitgang) en vort d'r mee.

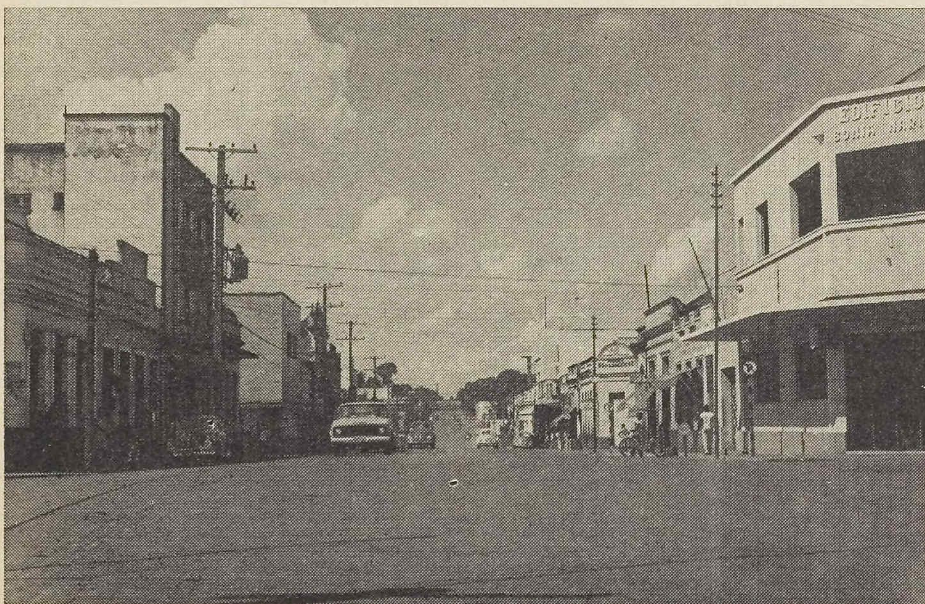
Nu ben je er je leven niet meer zeker, als je over wil steken, maar voor 1970 wemelde het er nog van de honden, want auto's waren er bijna nog niet. Die honden vormden een ware plaag. Tot er een circus in de stad verscheen. Vijf Cruzeiros per hond werd er geboden, want die leeuwen moesten toch ook vreten. In een paar dagen tijds was er nauwelijks nog een hond te vinden en voordat een nieuwe generatie honden na verloop van tijd weer bezit kon nemen van de 7 September avenue, kwam het asfalt . Nu laten ze het wel uit hun hoofd, om daar een beetje rond te rennen. Op een Nederlandse autosnelweg is het veiliger.

Nog even de naam Porto Velho verklaren. Toen de spoorweg van de Rio Madeira naar de Rio Mamoré van 1907-1912 werd aangelegd, was het werkkamp ongeveer 6 km stroomopwaarts.

Op de plaats van het huidige Porto Velho woonde een oude visser, die z'n vis verkocht aan de arbeiders. Oud is "velho" in het Portugees (veljoe). Als men dus de plaats bedoelde, waar die oude visser woonde, zei men: "De haven van de ouwe" of wel: "Pôrto do Velho" en dat werd al vlug "Porto Velho" wat oude haven betekent.

Een maaltijd langs de weg kost meestal zo'n 10 à 15 cruzeiros en bestaat uit: rijst, bruine bonen, spaghetti, schijfjes ui en tomaat en dan nog een flinke lap vlees. Na afloop zwarte koffie in een kopje, ongeveer zo groot als een borrelglas. De volksdrank bij het eten is (althans hier) water en voor wie niet helemaal straatarm is, bier, coca-cola,

lees verder pag. 21

De hoofdstraat van Porto Velho, de Avenida 7 de Setembro.

Oude huizen in Indië

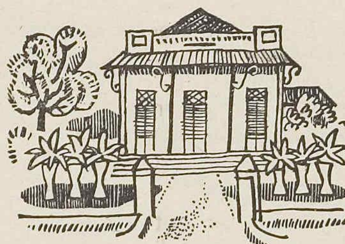
Het huis van mijn grootouders stond in de Nieuwhollandstraat, in de benedenstad van het oude Soerabaia, dichtbij de Grisseesche weg. Kort na de eeuwwisseling waarvan ik spreek, was het al wel 75 jaar oud.

Het werd alleen bewoond door de oude heer von Franquemont en zijn Chinese vrouw, die hoofdzakelijk op de bovenverdieping huisden. De rest van het huis bestond uit galerijen en kamers met ouderwetse meubels en allerlei vreemdsoortige dingen. De oude heer verzamelde van alles en sorteerde alles op grote en kleine tafels. Daar lagen, netjes uitgestald, papiertjes, stukjes touw, steentjes, kurken, klaar om van nut te zijn voor iemand, die ze evenwel niet nodig had.

Voor ons kleinkinderen, was de grote attractie de kamer met de oude muziekinstrumenten, de gong, de trom en de gamelan. Het was heerlijk om er ongemerkt binnen te sluipen en een oorverdovend concert te geven, totdat de twee oudjes naar beneden kwamen, mijn grootmoeder met een sapoelidi gewapend en wij verschrikt wegstoven. Vroeger was het huis in de Nieuwhollandstraat een deftig, rijk herenhuis geweest. Toen hadden Grootpa en Grootma er gewoond met hun drie kinderen, twee dochters en een zoon. De meisjes heetten Florentine en Clementine. Ik werd genoemd naar mijn moeder, Clementine, de jongste. Op oude foto's kon ik zien dat ze mooi was, met weelderige vormen. Volgens die tijd hadden ze een goede opvoeding gehad van de zusters Ursulinen, ze kenden moderne talen en speelden piano en zongen. De jongen, Paul, was een nakomer en presteerde niet veel, hij was het verwende zoontje van zijn moeder. Ze hadden rijtuig en paarden gehad, daarvan sprak nog de stal op het achtererf en de wagenkamer aan de straat. Er waren veel bedienden, die in de bediendenkamers woonden, bij hen trouwden en kinderen kregen.

Grootpa was boekhouder geweest bij een Engelse firma, hij sprak goed Engels en was trots op zijn mooie Waltham horloge, dat hij van de firma als aandenken ontvangen had. Pensioen was er toen niet bij. In de tijd waarvan ik spreek was er alleen nog maar een oude kokkie, krom van het werken in de keuken en het keurig aanvegen van het grote erf. Samen met mijn Grootma waren ze elke dag in de dapoer met de aarden vloer, de fornuizen met houtvuur en de komfoortjes op de grond.

Het was er wel erg primitief, maar zoals Tjang kon niemand koken. Als ik nu nog denk aan haar onovertroffen droge sambel oedang en brengkèsan... Tjang was een analfabeet, ze kauwde sirih en ik mocht wel eens de pruim stampen in de kleine stenen vijzel en stamper. Ze hoorde ons graag zingen, de

liedjes van school en beloonde ons met een gekleurde pepermuntstok of een sawoh die ze gespaard had. Ze had familie in een koekjeswinkel in de Chinese kamp. Soms, als het Tjap-gomeh was, en er mooie optochten te zien waren, mochten we met haar mee. Grootvader had liever geen relatie met de Chinese familie, maar eens, toen er enige keurige Chinese vrouwen bij Tjang op bezoek waren, werden hun drie kleinkinderen, tjoetjoeks, getoond. Ik herinner me, dat Tjang vroeg: "Mana njang bagoes (wie vind je mooi)?" en ik was heel trots, toen ze vonden dat ik dat was, vanwege mijn fijngetekende wenkbrauwen.

Toen ik dit aan mijn oudste zus vertelde, zei ze smalend: „Ze hebben mij nog niet gezien."

Het oude huis was vervallen, er was geen geld voor reparaties. De vloer bestaande uit grote, rode tegels, was hier en daar ingezakt. Ik herinner me niet dat er ooit gedweild werd, wie zou het ook doen, in al die kamers, en onze voeten waren dan ook 's avonds pikzwart van het blootsvoets lopen. De pilaren van de voorgalerij gaven salpeter af van het vocht. Vroeger was misschien de zee dichtbij geweest, het putwater smaakte brak en als je in het zand groef, was het mooi geel.

De kamers in de bijgebouwen waren gesloten, de deuren hingen in hun hengsels. Ze dienden als bergplaats voor zand, kalk, rode steen en dakpannen, van vroegere reparaties.

Eens had een meisje op school me zoiets vreemds verteld. "Je Grootpa is een gierigaard, hij heeft veel geld, dat hij verstopt heeft. Ik tuurde tussen de houten tralies van die kamers en peinsde: "Waar zou grootpa dat geld verstopt hebben, misschien onder dat zand of die kalk? Natuurlijk was het onzin, dat verhaal van het meisje, maar ik moest er nogal eens aan denken.

Het grote erf voor en achter, was een heerlijkheid voor ons. De twee sawoh ketji bomen waren vol rode, zoete vruchtjes, niet alleen geliefd om het lekkere vruchtvlees, maar ook om de aardige pitjes, waarmee je spelen kon. Als de sawoh's halfrijp waren, kwamen de kalongs, je kon ze in de avond horen piepen en vechten en telkens viel er met een zachte plof een vrucht naar beneden. 's Morgens was het een wedstrijd, wie het eerst opstond had het gewonnen en kon zijn sigarenkistje vullen met de goede gaven van de bomen. We lustten best ook de half afgekloven sawohs, die de kalongs ons overgelaten hadden.

Dan was er een hoge tandjongboom, die elke middag geelbruine, geurige sterretjes op de grond strooide, waarvan we lange kettingen regen. En het prachtigst van alles was wel de djamboe-aer met zijn lekkere, sappige, bloedrode vruchten.

Helemaal in een hoek van het achtererf stond een kerkhofboom, een kembodja met bedwelmende, wit en gele bloemen. Het verhaal ging dat er onder die boom een hadji begraven was. Mijn moeder had eens, als jong meisje, toen ze aan het pianospelen was, plotseling, naast haar, gehurkt op de grond zijn gedaante gezien. Ze was aan het gillen geslagen en Grootpa was de trap afgerend met een stok in de hand. Mijn moeder was anders niet bijgelovig, maar tussen hemel en aarde zijn veel dingen die we niet kunnen verklaren. Het oude huis was heel gastvrij. Toen mijn vader zijn mooie baan als directeur van een Hollandse zaak kwijt was en we het vergeefs ergens anders hadden geprobeerd, trokken we met ons tienen bij de grootouders in. Mijn oudste zus werkte bij een handelsfirma, ik zat in de hoogste klas van de lagere school en de jongste was nog een baby.

Hoe we leefden weet ik niet, maar leven deden we. Tjang en kokkie kookten van twee kwartjes twee maaltijden per dag, ongelooflijk, maar honger hebben we niet geleden, wel hadden we altijd trek in snoep, in aloesmanis en katjang goreng.

Er was veel malaria en soms lagen er wel drie van ons te rillen van de koude koorts, om daarna te gloeien van de hoge temperatuur. We hadden een lieve huisarts, een militaire dokter. Ik herinner me dat mijn zusje van 11 jaar gevaarlijk ziek werd, het was hersenvliesontsteking. Ze was bewusteloos, mijn moeder schreide en de dokter legde troostend zijn arm om het kleine vrouwtje. Mijn oudste zus vroeg toen toestemming om raad te vragen aan

een Arabier, die de naam had te kunnen genezen. Mijn vader, die niets van die poespas moest hebben, stemde onge-willig toe, als er maar geen obat werd gegeven. Er kwam water in een aer-blanda fles, waarmee de zieke gebet moest worden. Mijn zusje opende kort daarna de ogen en glimlachte. Wat waren we blij dat we onze lieve Deetje mochten behouden. Er is nog een ge-schiedenis uit die tijd, een heel treu-rige. Mijn oudste zus was een heel knap meisje met lichte huidskleur, brui-ne ogen en bruin golvend haar. Ze had kennis aan een jonge Hollander, een machinist van de Rotterdamsche Lloyd.

Het was een mooie, jonge liefde en als de boot binnen was, was het feest. Zo was het toen mijn vader nog directeur was en wij in de bovenstad woonden. Dan bediende Ketjil, de huisjongen, aan de keurig gedekte tafel en kokkie zorgde voor een heerlijk diner. Maar nu was het heel anders. We waren nu arm, heel arm. Nog eenmaal kwam de machinist zijn meisje bezoeken, toen werden de brieven schaars en later hielden ze geheel op.

Op maildagen wachtte mijn zus op de postbode, die nog laat kon komen. Ze zat op de vloer met het hoofd tegen de voordeur geleund te wachten... Arm, lief meiske, wat een ontgoocheling in haar jonge leven.

Vele jaren later ontmoetten ze elkaar heel toevallig, ergens op straat. Hij wil-de het weer goedmaken, vertelde dat hij zeer ongelukkig getrouwd was, en wilde scheiden. Zijn moeder had hem het huwelijk met een Indisch meisje af-geraden, hij moest met een Hollandse trouwen, die was beter voor de huis-houding. Maar mijn zus accepteerde hem niet meer, ze stond op het punt te trouwen met een Indo.

Wat is er nu nog te vertellen van het oude huis. Grootpa hield veel vogels in kooien, die onder hun verdieping hingen. Elke dag verzorgde hij de vo-gels, maar op een dag kon hij de trap niet meer op, zo zwak was hij. Hij leed aan malaria. Gelukkig kwam er hulp van de kamer aan de straat, die de oudjes verhuurd hadden aan een Ja-vaanse kleermaker. Op een middag, er was toen net visite, werd ik geroepen om boven te komen. Tjang zat op de rand van het bed, met een zacht ge-kookt ei in de hand. Ze had haar man willen voeren, maar hij was ingeslapen, uitgegaan als een kaars. Ik legde mijn hand op het koude voorhoofd van de dode. Tjang zei niets, veegde met een slip van haar sitsen kabaja haar ogen af. Toen ik beneden het treurige nieuws vertelde, barstte mijn moeder in huilen uit, ze kon plotseling en hard huilen. Mijn vader dacht aan een flauwte en maakte een fles champagne open om de levensgeest op te wekken......

Lieve Grootpa, nog kort tevoren had hij zo'n belangstelling getoond dat ik geslaagd was voor de H.B.S. Hij wilde mijn boeken zien, vooral de grote Bos atlas. "Non, je moet goed je best doen op school", zei hij. Nu, dat heb ik ook gedaan.

Na Grootpa's dood kwam er ruzie over de erfenis. Het huis werd voor een prikje verkocht aan een Arabier die het liet restaureren en daarna verhuurde. Wij verhuisden naar een huis even verder, lang niet zo oud en vervallen, veel lichter en droger, maar de oude herinneringen zijn gebleven, tot nu toe.

I.C.J.

WAARVOOR JE EEN BINTANG KON KRIJGEN

Als ik een Very Important Person zie, de borst behangen met schitterende ridderorden, moet ik onwillekeurig denken aan de Soenan van Solo, die een hartstochtelijk verzamelaar was van a) bintangs (ordetekenen) en b) kinderen.

Voor wat punt b betreft, was dat niet zó ontzettend moeilijk, aangezien de Soenan zich echtgenoot mocht noe-men van 40 bijvrouwen.

De in de loop der tijden vergaarde bin-tangs werden op borst en andere li-chaamsdelen gespeld en vol trots den volke getoond.

Zodra deze Soenan in de Kraton met iemand kennismaakte, was strijk en zet de eerste vraag die hij de new-comer stelde:

"Bintangmoe piro" (hoeveel ordete-kenen heb je). Vraag nummero twee: "Anakmoe piro". (hoeveel kinderen heb je)

En zo gebeurde het, dat op een mooie dag een splinternieuwe, net uit Neder-land gestrikte spichtige, met bril en snor behepte, scheel kijkende blonde onderwijzer bij de Soenan zijn opwach-ting moest maken. Kompleet met tolk. De eerste vraag werd onmiddellijk af-gevuurd: "Bintangmoe piro". "Wat zegt ie nou?" " Hij vraagt hoeveel ordete-kenen je hebt". "Sorry! mboten gadah! Heb er geen". Nou, dat was natuurlijk fout en des Soenans bovenlip krulde dan ook van soevereine minachting.

Vraag nummero twee: "Anakmoe piro". De nerveuze onderwijzer, denkende dat met deze vraag het aantal van zijn leerlingen bedoeld werd, antwoordde: "Kalih atoes". Twee honderd! De dikke Soenan kwam half overeind uit zijn stoel. Zijn mond viel open van verbijs-tering. Dit schriel misbaksel daar vóór hem was de vader van twee honderd kinderen?

Hij kon alleen maar stamelen: "Adoeh"! Hij voelde zich verslagen!

Toen beheerste hij zich en na weer gezeten te zijn, plukte hij een mooie bintang van zijn brede borst en schonk deze met een hoofs gebaar de ver-blufte onderwijzer.

Twee honderd kinderen ! ! !

Hij, de Soenan had begrip voor zo'n schitterende prestatie en dit moest vorstelijk beloond worden.

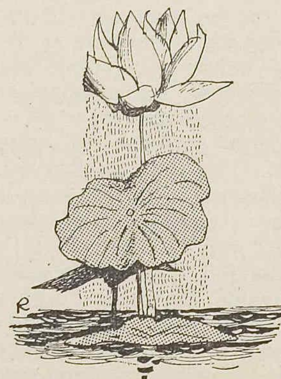
G. H. Bartman

*

Noot van de redactie:

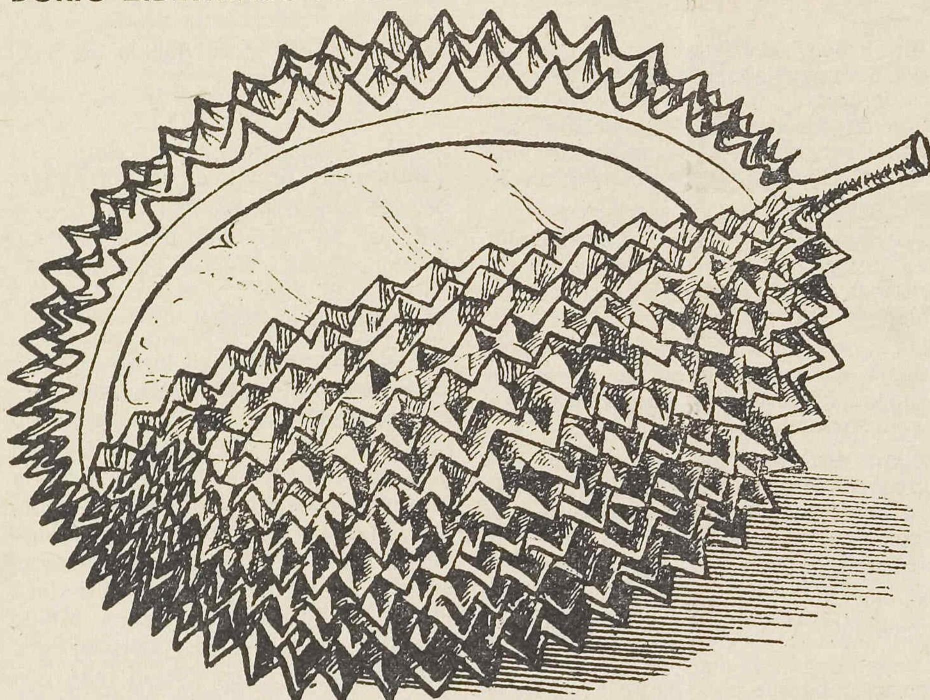
Dit verhaal hebben wij in de achttien jaren van ons Tong Tong bestaan vaker gehoord en er is altijd smakelijk om gelachen. Om die reden is het toch ook wel een stukje van ónze historie (niet die van Indonesië). Maar juist om die reden ook is het wel vermeldens-waard hier aan te tekenen dat slechts weinigen hebben geweten, dat deze historische grap in feite een brokje fijne ironie was, die echt paste bij deze oude Soesoehoenan, die in feite een aristocraat was met legio geestige op-merkingen en daden, die alleen aan insiders bekend waren.

De Indischman die de Javaan goed ge-kend heeft, weet dat droge humor en fijn sarcasme dit volk verre van vreemd zijn, vooal in kringen van hoogbe-schaafde Javanen. Voor wie de buik-schuddende humor met wijd open lachmond geldt als onbeschaafd, en harde spot als ongemanierdheid. Het is jammer dat van die fijne humor zo erg weinig bewaard is gebleven, maar vol-gens zeggen kon zelfs de als kasar bekend staande Iwan de Verschrikke-lijke (v. Stein Callenfels) heel wat van die Javaanse grapjes vertellen. Wie kent er nog een paar, zelfs die waarin de "Londo" op de korrel genomen wordt? Alleen in diepgaande vriend-schappen tussen Nederlanders en In-donesiërs konden zulke moppen ver-teld worden. Zijn er te weinig van die vriendschappen geweest? - Redactie.

Durian

DURIO ZIBETHINUS MURR

In een Indonesisch tijdschrift, "LIBERTY" van 25-3-'72 lazen we een interessant artikel over de befaamde durian, dat wij onze lezers niet graag willen onthouden. Sastradjaja schreef:

De in heel Indonesië bekende durian draagt verschillende namen.

In de Sundalanden: kadu, ook wel: duren

Madura: dhurim, Udjung Pandjang (Makassar): duriang, Atjeh: deureujan, Ambon: dureno, Toradja: dulian, Noord-Celebes: duwuan.

De durenboom kan tot dertig meter hoog worden, de voortplanting geschiedt door middel van de pitten en na zeven jaar draagt de nieuwe boom vruchten. De vrucht bevat 58 % water, proteine 3 %, carbohydraten 34 %, suiker 12 % en is rijk aan vitaminen A en C. De boom bloeit in juni en draagt vruchten van oktober tot februari.

Wat wij eten, is eigenlijk geen vruchtvlees, maar het omhulsel van de pitten, in de plantkunde zaadrok geheten. Vanwege zijn buitengewone reuk zijn er veel liefhebbers, maar ook veel verafschuwers van de duren, de laatsten zeggen, dat een duren ruikt naar rotte uien en vanille, bananen en zeemodder. Maar voor de liefhebbers is de vrucht eindeloos lekker. Er is zelfs een Amerikaan geweest, die speciaal naar Indonesië ging op zoek naar de vruchten om ervan te genieten. Hij noemde de duren: King of all fruits. Zo verzot was hij erop, dat hij een jaar lang in Zuid-Sumatra verbleef en zelfs een boek over de duren schreef, aldus Prof. Dr. L. van der Pijl. Ook vermeldde hij, dat er veel wilde dieren de duren als lekkernij beschouwden, zo als de olifant, tijger, aap, orang utang, beer, etc. De olifant helpt zelfs onwetend mede aan de verspreiding van de duren in de rimboe, want de pitten worden tegelijk met de uitwerpselen overal gedeponeerd, waarna de pitten elders wortel kunnen schieten. Om geen last te hebben van de stekels, rolt de olifant de vrucht eerst door de aarde, om de duren vervolgens met de poten open te trappen.

Op Borneo treft men de duren in het wild groeiend aan, daar kan ieder ook zonder enige vrees voor wilde dieren naar hartelust durens rapen.

Vruchtenverkopers op Pasar Minggu Djakarta hoort men altijd hun waar aanprijzen met: "Djatuhan nih, tanggung bagus deh (dit zijn rijpe, afgevallen vruchten, gegarandeerd goed", terwijl het zelden voorkomt, dat zulke exemplaren op de markt komen, omdat die al na twee dagen verrot zijn. De meeste durens, die op de markt verschijnen worden geplukt, voordat ze helemaal rijp zijn.

Het schijnt dat de doordringende geur zekere instincten en emoties wakker roept. Als men een duren in een dierentuin brengt, worden de dieren er nerveus van. Evenals de advocaat bevat de duren veel vet. Een specialité van Palembang is de TEMPOJA, gemaakt van de pitten. Op Java maakt men van het vruchtvlees de overbekende dodol. Ook worden de pitten tot dunne schijfjes gesneden, gedroogd en dan gebakken in klapperolie, dit heet bij de Sundanezen: kripik siki duren.

Mevr. Kloppenburg-Versteegh meldt, dat men bij te veel eten van duren een opgeblazen gevoel krijgt en doordat de vrucht "panas" is, kan men niet goed urineren. Lijders aan nieraandoeningen mogen de vrucht ook niet eten: ze krijgen er krampen van. De zachtere delen van de schil kan men bezigen als buikcompres om de afgang te bevorderen. De as van de schil is loog-houdend.

Vroeger werden er tonnen onrijpe vruchten naar Amerika uitgevoerd, omdat men het daar als hormoon beschouwde tegen ouderdomsverschijnselen.

Omdat de vrucht als "panas" wordt aangemerkt, zijn velen bevreesd, om duren tegelijk met sterke drank te consumeren, maar dit wordt door Dr. Hoops, die een dertigjarige praktijk achter de rug heeft in Malaya, bestreden. Hij hield erg veel van een borreltje na het duren-eten, steeds zonder nadelige gevolgen (evenals Stein Callenfels. - Red.) Ook bestreed hij de gangbare opvatting dat het eten van manggistan met suiker nadelig zou zijn. Men vergete echter niet, dat er geen twee personen dezelfde constitutie hebben; misschien kon Dr. Hoops er goed tegen, anderen daarentegen niet. De beste durens zijn die met dik, geel vruchtvlees. Bij overmatig eten kan een lichte bedwelming ontstaan: men voelt zich duizelig en een paar dagen heeft het lichaam een durenluchtje.

*

Hierop aansluitend: In het aprilnummer van "LOOK EAST" van 1973 staat een foto van de durian met bijschrift: De durian, de grote tropische lekkernij, befaamd door zijn sterke geur, is in Japan geintroduceerd en geprijsd voor $ 113 per stuk. De luchtvaartmaatschappijen weigerden het transport vanwege de lucht, zodat ze tenslotte per boot ingevoerd moesten worden. Of je nog een durian lust?

V. N. Moens

Het Javaanse Alfabet

De legende over het ontstaan hiervan is een bewerking uit: H. A. van Hien "De Javaansche Geestenwereld."

De priester-vorst Adji Saka landde met een aantal volgelingen aan de noordkust van Java in de buurt van de latere kota Rembang. Dit geschiedde op 14 maart 78 na C. Terwijl een gedeelte van het volk achterbleef om de vaartuigen te bewaken, begaf Adji Saka zich het binnenland in. Het eerst begaf hij zich naar de top van de G. Kendang en in de verte ontwaarde hij een geschikte plaats om zich te vestigen. Moeilijkheden onderweg vrezende, liet hij de medegebrachte goederen op de berg achter onder de hoede van zijn trouwe bediende Sembodo. Adji Saka gaf hem zijn eigen kris met last, het wapen aan niemand af te staan en het aan hemzelf terug te geven.

Daarna trok Adji Saka met de rest van zijn volgelingen naar de bewuste plek, liet er een dessa, genaamd Blora bouwen en liet zich uitroepen als vorst.

Enige tijd later herinnerde hij zich zijn bediende Sembodo die hij op de berg had achtergelaten en daar Adji Saka bovendien zijn kris miste, gaf hij een andere kris aan zijn tweede bediende Doro, met last, deze aan Sembodo te geven en zijn eigen kris terug te brengen.

Toen Doro op de berg kwam, waar Sembodo nog steeds wachtte, weigerde de laatste om het wapen af te geven. Sembodo stelde zelfs voor, dat Doro hem als waker zou vervangen, opdat hij zelf de kris aan Adji Saka terug kon geven. Omdat beiden wensten te voldoen aan de hun gegeven opdracht, kregen zij twist en begonnen om het bezit van de kris te vechten. Daar zij beiden even moedig en sterk waren, verwondden zij elkaar dodelijk. Omdat Doro nog steeds niet terug was, herinnerde Adji Saka zich de opdracht, door hem aan Sembodo gegeven en hij spoedde zich naar de berg om een twist te voorkomen. Maar op de plaats, waar hij Sembodo had achtergelaten, vond hij zijn beide bedienden daar badend in hun bloed liggend. Nadat hij de reden van de twist had vernomen, stierven de getrouwen. De vorst had diep berouw, aan beide bedienden tegenstrijdige bevelen te hebben gegeven. Ter herinnering sneed hij in de bast van de boom, waaronder de lijken lagen, in het kort de geschiedenis van het gebeurde als volgt:
HANA TJARAKA, DATA SAWALA, PADHA DJAJANJA, MAGA BATHANGA
(Er waren gezanten, zij kregen twist, gelijk was hun moed, tenslotte werden zij lijken.)

Toen Adji Saka klaar was, herlas hij zijn inscriptie en het viel hem op, dat alle klanken daarin vertegenwoordigd waren. Om zich te overtuigen, sprak hij luid elke lettergreep van elke zin afzonderlijk uit als:
HA, NA, TJA, RA, KA, DA, TA, SA, WA, LA, PA, DHA, DJA, JA, NJA, MA, GA, BA, THA, NGA.

Na enig nadenken nam hij zich voor, deze lettergrepen te bezigen voor het alfabet van de Javaanse taal, als herinnering aan zijn trouwe gezanten.

"MIJN IBOE"

(zie de advertentie op pag. 16)

Om de velen die nog graag de plaat "Mijn Iboe" van Ben Snijders in hun bezit zouden willen krijgen, nog een laatste kans te geven heeft de firma RCA van deze plaat die reeds uit de handel was, er een aantal speciaal opnieuw aangemaakt. Een geste ten opzichte van allen die uit Indië afkomstig zijn die zeer te waarderen is! De oplage is beperkt, dus haast U deze unieke kans te benutten.

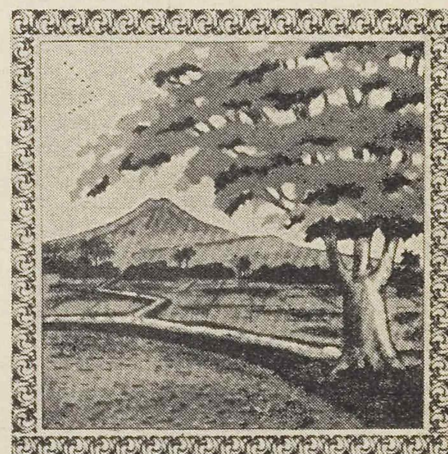
De kwartel en de vogel Rok

Er leefde eens een reuzenvogel, de vogel Rok. Zijn rug was even hoog als de berg Tai en als hij zijn vleugels uitbreidde reikten ze zo ver als de wolken, die de hemel bedekken. Zodra hij zich in de lucht verhief stak een hevige storm op en als hij hoog boven de wolken onder de diepblauwe hemel wegzweefde legde hij met één vleugelslag duizend mijlen af. Eens vloog hij van de Noordelijke naar de Zuidelijke zee. "Wat is er toch met hem?" vroeg een kwartel zich verwonderd af. "Ik spring hier van tak tot tak en vermaak mij in het struikgewas. Meer heb ik niet nodig. Maar waar hij helemaal naar toe wil......"

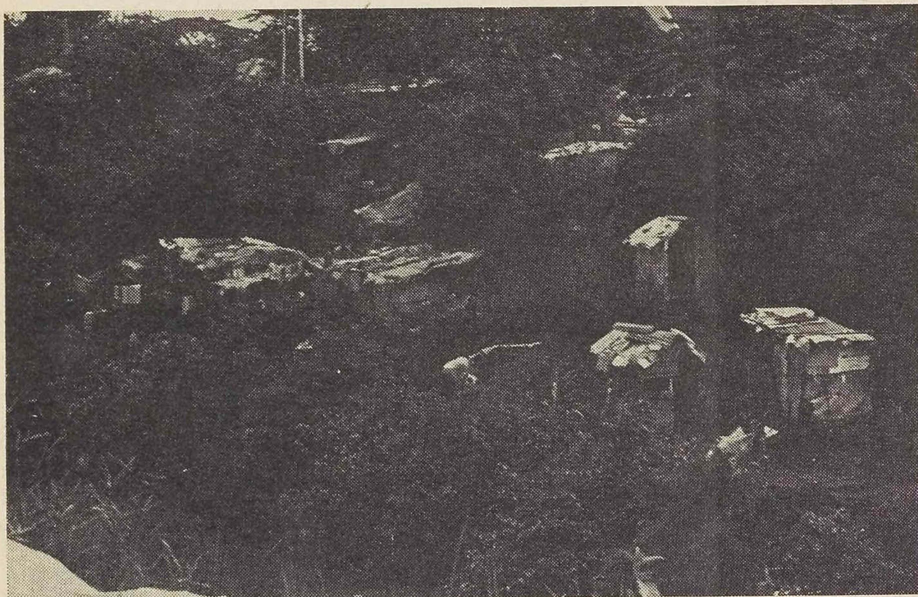
Als de horizon niet dezelfde is, zijn de gedachten het ook niet.

Dsjuang Dsi,
Chinese wijsgeer,
derde eeuw v. Chr.

BIJ DE CLOCHARDS VAN JAKARTA

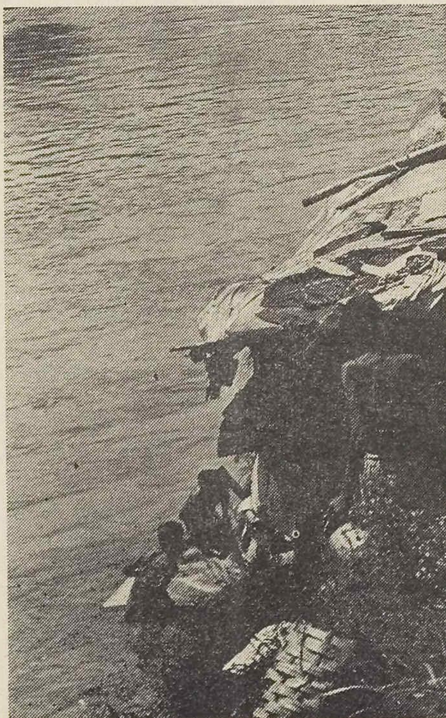
......*Als uit het sprookje in hutjes van bladeren en papier*......

Net als elke grootstad ter wereld (ook Los Angeles in de buurt van Pershing Square en New York in de Bowery of Parijs b.v. rondom de Rue Lepic) heeft ook Jakarta zijn zwervers. Met dit verschil overigens dat vergeleken bij die Europese en Amerikaanse zwervers die arme donders van Jakarta duizend-en-één-maal armer en behoeftiger zijn. Vaak letterlijk in de modder levend. Wat maakt dat een welopgevoed europeaan er niet naar omkijkt (al bewondert hij - uit de verte - de filosofie en levensmoed der clochards van Parijs). Maar ik ken de clochards zowel van Parijs als Jakarta van vlakbij. De laatste zijn nóg moediger en nóg filosofischer dan die van Parijs. Ik zou U er vele verhalen van kunnen vertellen (zo in de trant van De Indringster in de novellenbundel "Tjoek" van Vincent Mahieu), maar men lust ze niet erg. Omdat men zo graag de culturelen en journalisten van Europa naloopt - want je kunt er in erudiete kringen eer mee inleggen als je over clochards praat. Maar zelfs van de kleine Man in Indonesië weet men niets (behalve dan dat hij corrupt is - en wij lekker niet), laat staan van de djèmbèl! O, wij verblinden en hoovaardigen!

De clochards van Jakarta wonen net als het kleinste van De Drie Biggetjes uit het sprookje in hutjes van bladeren en papier. En je weet er alles van: als de boze wolf komt, hoeft hij maar te blázen en het biggetje is er geweest! Wel, dat overkomt de clochards van Jakarta vaak. Maar wie geeft erom?

In zo'n hutje aan de waterkant op die andere foto heb ik eens - U gelooft het niet, maar ik heb er zelfs een foto van - een restaurantje ondergebracht gezien. Op een stukje modder van nog geen twee bij één meter. Ik heb er ZALIG gedineerd met de rijke en trotse eigenaresse van deze "bistro" en gedacht aan het leeuwenkarkas, waarin Simson een honingraat vond!

En ik heb gekeken naar het voetballen van een zwerm djèmbèls op Tokotiga aan de kalikant. Nimmer zag ik zó boeiend en kunstig voetballen met een prop krantenpapier door spelers met zóveel wonden en zweren en beriberibenen. En toen de bal na een poosje in de kali terecht kwam, stapte plotseling net als in het bijbelverhaal een der djèmbèls op het water naar de bal toe, pikte 'm op en wandelde ermee terug. De kali was daar namelijk bij tijd en wijle zó vol vuilnis dat een wandelaar

......*Zo'n hutje aan de waterkant*......

er geen cent "diepgang" meer had. Ja, betoel je-lâh-je-rot!

En onder de brug over het bandjirkanaal (naast het treinemplacement) van Tanah Abang wonen clochards, die slapen op de betonnen waterleiding over dat bandjirkanaal. Je slaapt daar smaller dan op een veldbed en denk er niet aan hoe de clochard zich voelt als hij zich omwentelt in zijn slaap en twaalf meter neerstort naar de verplettering......

Onder deze mensen (ja, weratje, het zijn MENSEN!) heerst een levensstructuur die totaal onbekend, ja zelfs ondenkbaar, is voor mensen zoals wij. Met nochtans een even wijd gamma van gedachten en gevoelens als bij ons - en naar mijn gevoelen zelfs wijder. Mocht U daaraan één seconde twijfelen, denk aan Uw krijgsgevangentijd in de verste kampen en U wéét dat ik gelijk heb. Daarom denk ik vaak: als het werkelijk waar is dat wij een onnoemelijk aantal malen wedergeboren worden totdat wij álles kennen, wat het leven ons te bieden heeft dan zal zéker een keer onze ziel in het lichaam van een djèmbèl willen kruipen op zoek naar nieuwe onbekende horizonten. Misschien zelfs in de huid van de magerste, schurftigste, ziekste, mismaaktste djèmbèl en tóch lang leven. U zou in dat leven méér weten en hoger omhoog stijgen dan in het daadloze, suffe, rijke, etende en slapende Den Haag......

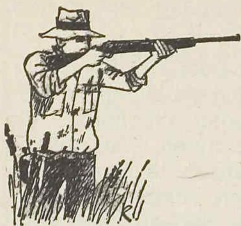
*

Dat is één kant van dit levensdrama. De andere kant dringt misschien tot de meesten van ons niet door: dat door de opheffing van de casino's (zie vorig nummer) een bron van belastinginkomsten uit Jakarta verdwijnt van ruim 1½ miljard rupiahs waardoor op slag alle kampongverbetering (alsmede een aantal op gang gekomen publieke werken) practisch tot nul teruggebracht is, terwijl als gevolg daarvan een enorme toename ontstaat van werkeloosheid (dus van het legioen der clochards).

In feite is dit een calamiteit van de omvang waarvan wij geen idee kúnnen hebben (wij de rijke casino-dobbelaars in vergelijking met de bedelaars op de trottoirs). Dit wordt duidelijk als wij in Nederland's culturele tijdschrift "De Gids" (Nummers 2 en 3) een Neerlandicus over "Java" zien schrijven in één eindeloze jammer- en vloek-klacht. En b.v. elke week in het Cultureel Supplement en het Zaterdags bijvoegsel van de NRC de coryfeeën van Nederland's topcultuur vanaf hun clubfauteuil horen zwijmelen in hoogmenselijk denken, terwijl in Afrika een zevende staat (Nigeria) is toegevoegd aan de afschuwelijke lijst van hongerlijdende volken. Zijn wij supermensen of onmensen?

T.R.

HET GELUK VAN HET JAGEN

"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk".
JOSé ORTEGA Y GASSET

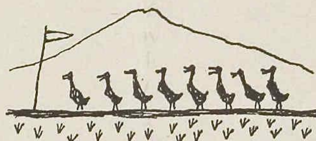
Nog iets over onze watersnippen

In aansluiting op het in T.T. No. 14, pag. 20, gepubliceerde artikel van de heer Sody, met het inleidende sympathieke voorwoord van G. H. Bartman, zou ik hieraan nog het volgende willen toevoegen, hetgeen terwille van de duidelijkheid wat uitvoerig zal uitvallen. Ofschoon destijds zelf abonnee van de "Indische Jager" (af en toe aan dit periodiek meewerkend met foto-inzendingen) is de heer Sody mij persoonlijk niet bekend. Wel staat vast bij mij, dat hij niet iemand is uit Midden-Java, eerder uit West-Java. Hierop wijst o.a. het noemen van het snippenjachtterrein "Rantja-Ekèk" en bovendien de gebezigde inheemse benaming "Blekèk" van deze Oosterse watersnip. De Midden-Javaan noemt deze vogel namelijk "Berrrtjèt", een wel zeer treffende klanknabootsing, waarin hij toch altijd al zo sterk is. Het "berr" bij het opstuiten (plotseling opvliegen), veroorzaakt door de slag-en-staartpennen, direct gevolgd door de enigszins hese kreet "tjèt" (éénmalig), vandaar de benaming "berrtjèt".

Wanneer je aan een tani (landbouwer) van Midden-Java zou vragen of er in zijn sawahs al "blekèks zijn, zou hij ietwat verwonderd knikken en wijzen naar ......enkele ble**koks** en koentoels (Indische reigersoorten).

De **oosterse** watersnip (capella stenura) heeft wel veel overeenkomst met de **westerse** (Gallinago gallinago), die echter wat kortere poten heeft en géén uitgesproken trekvogel is, maar gewoon blijft broeden in de wat moerassige streken van de westerse laaglanden, dus óók Nederland, ofschoon in de winterperiode de hier verblijvende broedpopulatie wel versterkt kan worden door "trekkers" uit noordelijker gebieden; de oosterse watersnip blijkt uitsluitend te broeden in Mandsjoerije, aangezien nog nimmer bekend is gesteld, dat eieren elders werden aangetroffen, zeker niet in de Indische Archipel.

De heer Sody geeft twéé jachtmethoden aan, waaraan ik nog een derde wijze wil toevoegen, namelijk het óp-drijven naar de jagers tóe, die op het terrein positie kiezen tégen-de-wind-in, omdat de snip liefst ook in die richting op de wieken gaat. De drijvers (katjongs) dreven met geschreeuw en veel misbaar over een afstand van 200 à 300 meter de snippen òp, naar de geweren toe. Bij de drijf neemt de snip een afwijkende vliegwijze aan, kiest direct hoogte, vliegt in **rechte** lijn en passeert op een hoogte van plusminus 30 meter de jager, die dan een z.g.

"overtrekkerschot" moet plaatsen. Wordt de snip daarentegen op een geluidlozer manier verstoord, dan vliegt hij eerst ongeveer 20 meter laagschuins op, recht uit, om dan over te gaan tot een sterk zigzaggende vlucht, waardoor moeilijker trefbaar. Zowel bij het z.g. "voor-de-voeten-uit" jagen, als bij het trekken van een lijn over de sawahs neemt de snip deze vliegwijze aan. Doordat hij niet erg geschrokken is, duikt hij weer gauw, onder een hoek van ± 45°, als een pijl op zijn voedingsbodem neer (neervallen noemt de jager dit, in het javaans "mêntjlok"). De snip voedt zich met wormpjes die hij met de snavel uit de drassige grond wroet. Ook is hij verzot op "woor", een (ééncellig?) minuscuul plantje, tussen de padi (rijst) aanplant. Het drijven geschiedde steeds, wanneer de jagers, al wat vermoeid ná de twee andere methoden, nog wat patronen over hadden, om die, wat uitrustend, op de "overvliegers" af te schieten.

Het z.g. "percentage"-schieten is ook een punt van discussie, tenminste v.w.b. een **continu**-gemiddelde, aangezien hier verschillende factoren in het geding komen: 1) de tijdstippen, 2) de toe te passen methoden, die bij een wedstrijd n.m.b.m. wel vóóraf dienen te worden vastgesteld.

1.) De tijdstippen. Bij **aankomst** in de Indische Archipel van deze oosterse watersnip, een trekvogel dus, is hij schuw, op zijn qui-vive, vliegt dan ook véél eerder òp, belangrijk dus m.b.t. de schiet-**afstand.**

Bij zijn **vertrek** is de snip inmiddels zeer aan gewicht toegenomen, is minder schuw, is ook de zig-zagvlucht trager, waardoor hij makkelijker trefbaar is.

2.) De toe te passen methoden a) "voor-de-voeten-uit", waarbij de jager zich stabieler voortbewegen kan, dan bij b.) het "lijntje slepen", waar hij zich moeilijker kan staande houden op de smalle glibberige dijkjes (galangans) tussen de palivelden.

Bij "voor-de-voeten-uit" is vooral het snel en soepel schouderen van het geweer van groot belang, immers hoe sneller, hoe meer de jager nog kan profiteren van de (in de beginfase) nog rechte vlucht, die echter al na een paar tellen overgaat tot het sterk zigzaggen. Toch is een juiste "timing" ook vereist, want valt het schot **te vlug,** dan wordt bij de treffer de snip aan flarden geschoten, omdat hij zich heeft bevonden in de nog in takt zijnde hagel**kegel.** Het kan namelijk voorkomen, dat nà een eerste schot uit de ene loop, een andere snip zich op zeer korte afstand meldt, de jager, nog met het geweer aan de schouder, het tweede schot uit de andere loop afvuurt en de snip dan de volle bijna ongespreide lading krijgt

b.) Bij het "lijntje-slepen" speelt uiteraard de lenigheid en souplesse van de jager een belangrijke rol, vooral wanneer de snip **rechts** van hem opvliegt en de jager zich (wat moeilijker) moet wenden naar rechts. Een handicap dus voor de wat gezettere en zwaardere jagers, waartoe ook ik behoorde. Vreemd, ik heb nog nooit gehoord van een "linksschouderige" schutter, terwijl bij andere takken van sport, toch vele "linksen" voorkomen.

Wanneer wordt de oosterse watersnip het eerst in de Indische Archipel gesignaleerd? Hierin liepen de bevindingen in Indië ook wel wat uitéén waarvoor n.m.m. wel een verklaring is. Vanuit het broedgebied (Mandsjoerije) volgt deze snip de natte (west) moesson over Voor-en-Achter-India, Malakka, om zodoende, in het westen Indonesië te bereiken. Van deze eilandengroep, is Java uitgesproken West-Oost gelegen, waardoor de snippenjager in **West**-Java, eerder aan zijn trekken komt, dan die van Midden-Java, terwijl die van **Oost**-Java weer wat later aan de beurt komt.

De vraag: Welke van onze lezers geeft ons wat van zijn eigen getallen?" wil ik als volgt beantwoorden.

De beste snippenjager die **ik** gekend heb was (wijlen) Dolf Broese van Groenau, zeker ook bekend in Oost-Java. Hij was mijn overbuurman te Oengaran, (wéér) vrijgezel en had vóór de Jappenoorlog een leidende positie bij het (destijds) Hoofdkantoor van de Internatio. Hij zat er wat je noemt nogal warmpjes bij en had slechts één hobby: de jacht. Tijdens zijn Europese verloven had hij zich twee dubbelloops jachtgeweren cal. 12 laten aanmeten bij "Holland & Holland" (?) of Perdy, à raison van £175,— (koers toen ± *f* 10,50), in welke aankoop dan begrepen was een gratis cursus in het sportschieten, waaraan ook hij dus had deelgenomen. Ofschoon hij toen in Indië al bekend was als een uitmuntend snippenschieter, werd hij bij "H & H" nog extra "bijgeschaafd", betreffende het snel en soepel schouderen zonder rukbeweging, de meeste Indische jagers eigen. Daarná mocht de heer B. v. G. het percentage bereiken van minstens 95 %. Van zijn nuttige lessen

heb ik veel opgestoken en wist mijn eigen gemiddelde van 45 % op te vijzelen naar 85 %. Voor de kleine boeng, met de "dompèt-kempès" was de snippenjacht niet weggelegd; hij was al blij als hij zijn "stuivertje" kon beleggen in (herlaadbare) lege hulzen, "F"-kruit en lopers, ten behoeve van de tjèlèng (wilde zwijnen) jacht, welke hem immers weer wat geld kon opbrengen met de verkoop van vers dan wel gedroogd vlees (dèndèng).
Dat **ik** mij wèl heb kunnen uitleven in de snippenjacht, was te danken aan het feit, dat de Internatio voor de grote Oost de vertegenwoordiging had van de I.C.I. (International Chemical Industries), hoofdzakelijk meststoffen, doch die als nevenproduct ook de Eley sporting-ammunition vervaardigde. In zijn functie liet Hr. B. v. G. voor eigen voorraad (en rekening) zendingen patronen meekomen, die ik tegen kostprijs van hem, naar behoefte, kon betrekken. Later liet hij, speciaal voor mij, ook de goedkopere patronen van het ondermerk Windsor komen, die mij per stuk (fabric-loaded) op *f* 0,05½ uitkwamen. Voor een volledig seizoen kwam dit toch nog uit op *f* 110,—, maar ik mocht "mondjesmaat" afnemen (ngitjil). Door deze wel uitzonderlijke omstandigheden, kon ik mij voldoende "training" veroorloven en is het dan verwonderlijk, dat ik het naar Indische begrippen tot zo'n hoog percentage wist te brengen?
Met "voor-de-voeten-uit" bereikte ik ± 90 %, bij het "lijntje-slepen" 65 %, met "overvliegers" ± 95 % (dooréén ca. 85 %), natuurlijk geteld aan de lussen. Bij de drijf kreeg men meestal de buit volledig binnen, omdat men de plek waar de getroffen snip néér was gevallen, zèlf in de gaten kon houden. Dit kon niet gezegd worden bij de twee andere methoden. Menigmaal klonk namelijk uit de mond van de raper (katjong) het: "Botten kepanggih" (kan niet vinden), uiteraard prompt gevolgd door gefoeter van de jager, soms met succes, wanneer toch eindelijk de neergehaalde snip door de katjong met een triomfantelijke (?) grijns werd omhoog gehouden.

Botja Semawis

---

vervolg van: Nederlandse landmeter in Brazilië

enz. De volksdrank, wat de sterke drank betreft, is "carchaça" (kasjassa), een soort jenever uit suikerriet. Spotgoedkoop, maar afschuwelijk van smaak en de vloek van de lagere klassen. Men zegt hier: "Slechts drie dingen lopen achter de arme aan: de duivel, de politie en de cachaça".

Nou ja, wat verder nog? Ik zou nog kunnen zeggen, dat Porto Velho aan dezelfde weg ligt als die beschreven door Walsarie, alleen wat verderop.

Felicidade,
Met vriendelijke groeten,
Kees Vreeke

"JA-ILLAH! ZOIETS MAAR...!"

Dezer dagen, toen ik beneden in de toko was, kwam er een koopster binnenvallen, die een hele poos verbaasd rondkeek en toen eindelijk uitbracht: "Ja-illah! Zoiets maar!!" Ik begreep niet wat ze bedoelde, maar in het gesprek dat langzamerhand ontstond, maakte ze me wél duidelijk dat ze een grote, moderne winkel verwacht had; zo'n V&D-geval of zoiets. Omdat ze al zo vaak had horen praten over onze toko, waar ze "letterlijk van alles" hadden, was deze kennismaking wel erg teleurstellend. Ja, gewoonweg een affront! We begrepen het ten volle: als je uit een bijna vergeten Indonesië opeens een soort waroeng vindt in een gewoon woonhuis, is dat ronduit een schok!
In batik was ze totaal niet geinteresseerd. Mantelpakjes, moderne pantalons in één kleur, dat zou nog wel gaan. Ingredienten voor de rijsttafel bekeek ze nauwelijks. Ach, mijn kinderen eten ook alle dagen kentang. Enz. enz. We waren toch wel geamuseerd. En dachten aan Indische dames die nog steeds dol waren op onze winkel. En Hollanders die nooit in Azië waren, voor wie onze toko gewoon een schatkamertje was. Over het algemeen juist mensen van intelligentie en verfijning houden van onze toko, hoewel die (dat geven wij zonder enige restrictie toe) uitermate bescheiden is.

De koopster, waar ik het nu over heb, was een vrouw van ongeveer 40. En zoals wij elders ook vaker merkten, deze generatie heeft totaal geen begrip van wat de generatie van 60 gekend heeft (en vaak nog steeds zoekt). De moderne generaties zijn democratischer, volkser. Ze willen graag winkelen in paleizen. Ze eisen op hun wenken bediend te worden uit grote selecties duur geprijsde koopwaar. Net als haringboeren noemen ze zich graag haring**prins**, haring**koning** en zelfs haring**keizer.** En evenals het werkmans**paleis** zou TongTong misschien goede zaken gedaan hebben als we ons zelf batikpaleis of trassiepaleis genoemd hadden. Maar helaas voelen we nog steeds geen lor voor humbug, zelfs al hebben we ons leven lang "Indonesische koelies met de zweep geregeerd", zoals Jan met de Pet nog steeds graag denkt.

Ik vroeg de koopster ook waar ze woonde en weet nu dat ze in zo'n' modern levenloos betonblokken-complex woont. Maar ze is "heus gelukkig en tevreden hoor, en ze wil nooit meer weg".
Er kan ONTZAGLIJK veel veranderen in één generatie! En al blijven we oprecht het beste wensen voor komende generaties, we zien aan den einder toch de bombastische metrostations van Moskou, waar kleurloze mensen met levenloze ogen voortschuifelen naar mijlenbrede boulevards als woestijnen zonder één stalletje of waroengkje.
Omdat elk vrij initiatief al vele decennia lang zo dood is als een pier......

T.R.

ONZE GEZONDHEID III

In zijn "obat kuat berdjalan" op blz. 7 in T.T. van 1-5-'73 had Bosganger het over: SUGGESTIE. Nu is positieve autosuggestie (zelfsuggestie) minstens even belangrijk als die lepel honing. Wij hebben positieve en negatieve autosuggestie; **positieve** autosuggestie bevordert succes in: het werk, behandeling van zieken, enz. **negatieve** autosuggestie **werkt** juist succes in idemdito **tegen.**

Dat wist men reeds eeuwen geleden; de priesters, priesteressen, medicijnmannen maakten daar dan ook geregeld gebruik van. En ook nú nog gebruikt men dat regelmatig. Bekijk en beluister maar de politici, kunstcritici, advertenties, etc. Maar vergeet vooral niet, dat juist in de handel het motto geldt: Welvaart (de buidel van de verkoper) gaat vóór het welzijn van de consument.

Nu twee unieke voorbeelden uit mijn Mataram-praktijk. In de jaren 1949-1951 was ik geneesheer-directeur van het ziekenhuis in Mataram (de hoofdplaats van West- en tevens heel Lombok). Bovendien was ik de enige chirurg voor het hele eiland; verder was ik ook nog apotheekhoudend geneesheer. Ik gebruikte veel medicijnen van Rathkamp en van van Gorkom, die hun tabletten bestempelden met resp. **R** en **v.G.** Hier volgt het unieke geval van **negatieve** autosuggestie.

Op een dag waren mijn **R**-codeine tabletten van 10 m.gr. op en had ik nog slechts **v.G.**-codeïne tabletten van 20 m.gr. Ik wilde één van mijn patienten die v.G. tabletten geven, maar hij weigerde pertinent met de woorden: "Kasih njang tjap R sadja (geeft U mij maar die R-tabletten. Ini tidah tjotjok (deze helpen mij niet). Ik vertelde hem dat v.G.-tabletten net zo betrouwbaar waren als de R-tabletten en bovendien waren deze **2 x zo sterk.** Maar mochten de v.G.-tabletten echt niet helpen, dan kon hij weer de gewone R-tabletten krijgen zodra de eerstvolgende K.P.M.-er binnen kwam. En ja hoor, direct na binnenkomst van de KPM-er was meneertje present, want de v.G.-tabletten hadden natuurlijk niet geholpen **ondanks** de **dubbele** sterkte. Want hij had zichzelf gesuggereerd: Tablet tjap v.G. tida tjotjok ! ! !

En nu het unieke **positieve** geval.

Op een zeer drukke middag gaf ik een patient uit een ver afgelegen klein dorpje een recept en zei tegen hem: „Ini obat buat 7 hari (deze medicijn is voor 7 dagen); di minum 3 x sehari ¼tjangkir (dagelijks drinken 3 x ¼ kopje). Natuurlijk bedoelde ik de voorgeschreven drank. Die brave ziel heeft echter mijn recept keurig in 21 gelijke stukjes geknipt en trouw één stukje ingenomen met ¼ kopje koffie.

Hij heeft, onwetend, zich zelf genezen met behulp van **positieve autosuggestie.** Zeer waarschijnlijk redeneerde hij zo: "Een dokter die in zo'n groot huis woont en er een auto plus chauffeur op na kan houden (alles van de dienst, wat hij blijkbaar niet wist) **moet beslist prima** medicijnen geven" en daarom kon hij zichzelf genezen met behulp van mijn verknipte recept (= Obat Kuat, met voor hem onbegrijpelijke tekens).

O. H. Kiliaan

Wie kan Mevr. L. Wichers-de Klerck, Aert van Neslaan 104, Oegstgeest, helpen aan het leesboekje uit tempo doeloe "Pim en Mien"?

Wie kan ons helpen voor een goed doel? Wie heeft Tanah Air Kita in het Hollands, voor een oude dame die geen Engels verstaat - Tong Tong geeft U er een Engels exemplaar voor in ruil.

Alleen bij vooruitbetaling. Minimum *f* 5,— van 1 tot 3 regels, per regel meer *f* 2,— meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 1,50 meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 2,50 meer.

M.O.R. Handels-, Financ., Ass. Kantoor. Grijpt Uw kans: kies zelfstandigh. door groei en zekerh. v. Uw spaargeld. TORREVIEJA/ALICANTE: bungalows v.a. *f* 37.000,— (incl. meub.) zeer econ. Ook te huur v.a. *f* 295,—/*f* 345,— p.w., 3-6 pers. COSTA DEL SOL appartem. v.a. *f* 56.000,—. Inl. tel. 070 - 65 40 49.

Participatiebew. *f* 1250,— p.st. rente 12 % p.j. Contract. 10 j. gegar. FLORIDA V.S. grondst. v.a. *f* 8000,— term. bet. ± 8 j. Verzeker.: 1e, 2e, tophyp. N.B. autoverz. in 2 of 3 term. Inl. 2e Schuytstr. 84, Den Haag, Tel. 65 40 49, b.g.g. 29 99 69 voor belegg.

Wed. charm. versch., veelz. interesse, financ. onafh. zou graag m. beschaafde hr. tot ± 65 jr. acad/middelb. niveau nog wat leuks v.h. leven willen maken. Br. onder Nr. 2582 met opg. telefoon.

Gevr. "De Toetsnaald" omstreeks 1938-1940 met prijsopgaaf. Te richten aan: Tong-Tong, Pr. Mauritslaan 36, Den Haag.

Aangeb.: Compl. Djapara-ameubl.: bank, 2 fauteuils, 3 tafeltjes, dressoir, t.e.a.b. Adres: Sweelinckstr. 34, Tel. 070 - 33 26 00.

Adres gez. v.: FRER V. D. EB, v. Jap. Bez. won. en werk. Semarang; WIM HAARNAK, v. Jap. Bez. planter in omg. Pekalongan. Inl.: L. H. v.d. Star, P. Potterstr. 7, Roosendaal.

Gevr. adres v. Hr. D. G. Sigmond, vroeger gewoond Tandjoenglaan 10 Batavia-C., i.v.m. modelvliegtuigbouw. Inl. a.: Mr. A. C. Pijma, 3070 Hoover str. Redwood City, Cal. 94063 U.S.A.

Gevr.: Dame v.d. huish. en gezelsch., intern bij oude dame. Ruime flat te Oegstgeest; werkster aanw. Br. onder Nr. 2583. Tel. 01710 - 5 35 83.

Gevr. "Pannetje van Oliemans" door v. Heeckeren. Inl. tel. 070 - 26 42 01, toestel 575.

Aug-sept. week-end (of langer) buiten. Twee-persoons appartement, met kookgelegenheid. Eigen toilet. Event. voll. pens. Pr. keuken, ook ind. Marsman, Calfven 120, Ossendrecht. tel. 01647-431.

Wie kan mijn zoon Ton, student physio-therapie, helpen aan een kamer in A'dam. H. A. van Olphen, Loosduinseweg 511, Den Haag, 070 - 33 69 21.

plaats een Ting Ting

altijd raak!

---

2 prachtige FOTOBOEKEN van HEIN BUITENWEG:

Het land waar de gamelan klinkt *f* 19,50

Wat wij in ons hart sloten (herdruk) *f* 19,50

Bestel nu per giro 6685, boekhandel Tong Tong (geen bedrag invullen, portokosten komen er nog bij)

VAMU NEDERLAND

Wateringen, Telefoon 01742 - 32 80

De Boogie-Woogie is onze serie diepvries kant en klaar gerechten.

Wij beginnen met:

Vis pedis (heet)
Kip pedis (heet)
Vlees pedis (heet)

Prijs *f* 2,50 per bakje

Verkrijgbaar bij Toko Bandung, Amersfoort - Toko "Mampir", Vlissingen Toko Indah Rijswijk, Toko Djempol Zeist.

VRAAGT ERNAAR BIJ UW EIGEN INDISCHE WINKEL!

AMBOINA B.V.

beveelt U aan

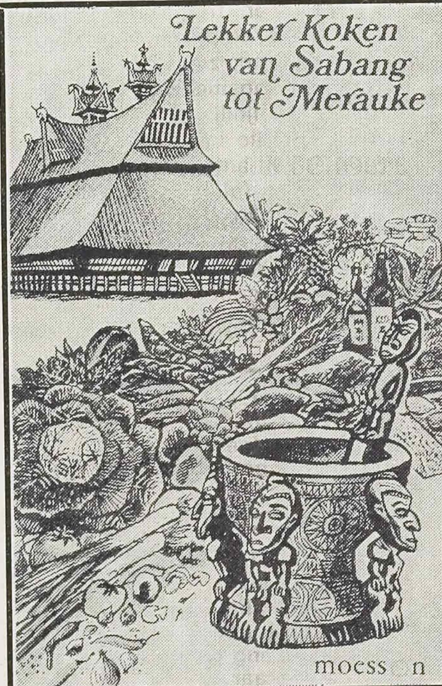
ketjap "HET ZWARTE VEULEN"

een terechte keuze, uitstekende kwaliteit voor een betaalbare prijs. Proef het zuivere aroma van deze import ketjap en U wilt geen ander merk meer.

Importeur:

AMBOINA B.V.
Johan van Oldenbarneveltlaan 110
ZEIST. Tel.: 03404 - 17649 en 20070

Levering via de detailhandel.

Het nieuwste boek van Lin Scholte (Anak Kompenie) is een KOOKBOEK!

"LEKKER KOKEN VAN SABANG TOT MERAUKE"

Splinternieuwe, maar ook oude, minder bekende recepten uit de wonderlijke tropenkeuken.

***f* 10,90 + *f* 0,90 porto**

Bestel Nu per giro 6685, boekhandel Tong-Tong.

ABONNEE'S

WERFT ABONNEE'S ! ! !